

Kirken *i* dag

TEMA | Hvad er en gudstjeneste?

Gudstjenesten – hvor kirke bliver kirke Se side 4

Fornyelse af gudstjenesten? Se side 14

TEMA | Hvad er en gudstjeneste?

Indhold

- 3 "Gudstjeneste (efter) syn" af Henrik Bundgaard Nielsen
- 4 Gudstjenesten – hvor kirke bliver kirke af Tine Illum
- 6 Gudstjenestens gammeltestamentlige undergrund af Hans Jørgen Lundager Jensen
- 8 Arven fra Luther af Julie Damlund
- 10 Gudstjeneste á la Modéus af Berit Weigand Berg
- 12 At skabe rum for "ordet udefra" – hvad en (luthersk) gudstjeneste kunne og skulle være af Alexander Deeg
- 14 Fornyelse af gudstjenesten? af Marianne Christiansen
- 16 Salmesangens og musikkens betydning for gudstjenesten af Mads Djernes
- 18 Kirkerummets forkyndelse af Jørgen Demant
- 20 At vie i det fri af Kristine Stricker Hestbech
- 21 Gudstjenesten går i fisk en gang om året af Susan Aaen
- 22 Gudstjeneste er noget, vi arbejder frem sammen... af Tine Illum
- 24 Gudstjenesteudvalget i Vedsted Sogn af Benthe Kleon Jeppesen
- 25 Gudstjeneste i kravleøjde – forkyndelse (næsten) uden ord af Julie Damlund
- 26 Gudstjenester i anledning af... – Andre gudstjenester end højmesse af Henrik Bundgaard Nielsen
- 28 uKirke-gudstjeneste? – Overvejelser om gudstjenesteudvikling på Vesterbro af Thomas Nedergaard
- 29 "Befri gudstjenesten" – tanker om en event af Thomas Felter
- 30 "Gudstjeneste for folket?" – Liturgikonference på Galleri Emmaus i Haslev 9.-11. oktober
- 31 Nyt fra Kirkefondet

Nr. 2 | Juni 2017
16. årgang

ISSN 1601-8230

Udgiver: Kirkefondet,
Peter Bangs Vej 5B, 2000 Frederiksberg
Tlf. 33 73 00 33
E-mail: kirkefondet@kirkefondet.dk
www.kirkefondet.dk

Formand: Erik Møllerup
Generalsekretær: Henrik Bundgaard Nielsen

Kirken i dag redigeres af:
Charlotte Lydholm

Temagrupper bag nr. 2 | 2017:
Julie Damlund, Marianne Pedersen,
Dorte Kappelgaard, Henrik Bundgaard
Nielsen og Charlotte Lydholm

Layout og produktion:
Jørn Thomsen Elbo A/S, Kolding

Årsabonnement for 2017: Kr. 250,-
Enkeltnumre: Kr. 70,-
Abonnement kan bestilles ved
henvendelse til Kirkefondet

Forsidebillede:
Friluftsgudstjeneste på Gammel
Torv i Aalborg.
Foto: Lars Horn, www.aalborgstift.dk

Henrik Bundgaard Nielsen

generalsekretær i Kirkefondet

”Gudstjeneste(efter)syn”

Det er glædeligt, at biskopperne omsider har taget initiativ til at sætte fokus på gudstjenesten med ikke mindre end tre arbejdsgrupper. For det har ikke skortet på opfordringer til at se folkekirkens liturgier efter i sømmene og få dem justeret til det 21. århundredes virkelighed. Og det er da også med at komme i gang nu. For ændringer i folkekirkens liturgier tager som regel lang tid at blive enige om. De nuværende gudstjenesteritualer var 22 år undervejs – fra nedsættelse af en liturgikommission i 1970 til resultatet forelå i 1992 i form af en ny ritualbog for folkekirken.

Kontekstuel gudstjeneste

Måske er tiden løbet fra en meget ensartet gudstjenesteform overalt, for vi bevæger os i stigende grad fra at være en enhedskultur til at leve i en flerkulturel virkelighed. Med inspiration fra Det Lutherske Verdensforbund kan vi bl.a. se gudstjenesten som kontekstuel – dvs. gudstjenestens form må variere efter den lokale situation. For at understøtte dette syn på gudstjenestens lokale særpræg bør der arbejdes hen mod en ritualbog eller lign., som i højere grad fokuserer på nogle få fælles grundelementer i gudstjenesten (ordo), hvor der så gives en større lokal frihed og fleksibilitet til at afholde gudstjenester, som passer ind i de lokale forhold

Folkekirkens Liturgicenter?

Biskopperne vil også overveje, om der i folkekirken skal være et mere permanent liturgisk rådgivende udvalg. Jeg vil foreslå, at vi går et skridt videre end at nedsætte et udvalg, idet jeg vil drage en parallel til Folkekirkens Konfirmandcenter. Dette center, som i dag er en del af Folkekirkens Uddannelses- og

Foto: folkekirken.dk

Videnscenter, har givet et gevaldigt løft af konfirmationsforberedelsen. Centret har bidraget med megen inspiration til mange præster, og det er et godt forum for vidensdeling. Kunne man ikke forestille sig noget lignende på det liturgiske område? Altså ikke kun et lille rådgivende udvalg, men dannelse af et ”Folkekirkens Liturgicenter” med en eller flere personer ansat, som kan følge, hvad der sker på området og inspirere præster og menigheder til at arbejde med gudstjenesteudvikling. Et sådant center kan stå for vidensdeling på tværs i folkekirken, og det kan støtte netværksgrupper rundt om i landet, som gerne vil arbejde med liturgi og gudstjenesteudvikling. Det sker allerede forskellige steder på stiftsplan, men det vil være gavnligt, at der også sker en forankring på nationalt plan.

Et årligt ”gudstjeneste-tjek”

Menighedsrådene er forpligtede på et årligt syn af kirkens bygninger, og

provsten kommer forbi hvert 4. år til provstesyn. Men hvad med det kirkelige liv? Kommer det også til et årligt eftersyn eller tjek? Hvad med gudstjenestelivet i det enkelte sogn – det som jo for mange anses for at være en af kirkens absolutte kerneydelser? Kommer gudstjenesten til eftersyn lokalt i sognene med jævne mellemrum? Har vi den gudstjeneste, vi ønsker os i vores sogn? Er vores gudstjeneste i takt med tidens mentale og kulturelle strømninger – i respekt for den tradition, praksis og teologi, som gudstjenesten bygger på?

Jeg vil gerne opfordre til, at alle menighedsråd jævnligt tager et eftersyn af deres lokale gudstjenester. Skal de fornys, skal de laves om, skal der være små justeringer, så gudstjenesterne vedblivende kan være et sted, hvor vi ”mærker og forstår, at en ny og sand horisont er givet for vort liv i tro og håb og kærlighed”.

Tine Illum

sognepræst i Sdr. Bjert ved Kolding

GUDSTJENESTEN

– hvor kirke bliver kirke

Menighedsrådet skal ikke kun beskæftige sig med den lokale folkekirkes administration, men har også ansvaret for sognets kirkelige anliggender.

Gudstjenesten var der først! Den var der før bibel, bekendelse, teologi og dogmer. Gudstjenesten er kirkens centrale livsytring. Den er ”en specifik kristen handling, som siden de første kristne menigheder altid har været et fællesskab med mennesker, der konkret samles for i ord og handlinger at mødes om og med den opstandne Jesus Kristus i deres midte”, skriver Jette Rønkilde i bogen ”En gudstjeneste – mange perspektiver” s. 17.

Gudstjenesten former altså vores tro. Men hvad skal der så – helt grundlæggende – til, for at gudstjeneste er gudstjeneste?

Det, der sker i gudstjenesten former vores tro. ”Lex orandi, lex credendi” sagde de i oldkirken, hvilket løst kan oversættes med, at den måde vi holder gudstjeneste på, er den måde vi tror på. Det udsagn vil dog altid stå i et dynamisk afhængighedsforhold til den tænkning, den teologi, som udspringer af, at mennesker tænker over og taler om, hvordan ”gudstjenesten åbenbarer Gud, og hvad denne åbenbaring udsiger om den treenige Gud”

(ss s. 19). Det giver derfor mening at sige, ”at gudstjenesten som handling er den primære form for teologi og enhver systematisk og refleksiv tolkning heraf er sekundær teologi”.

Hvad skal der til for at gudstjeneste er gudstjeneste?

Gudstjenesten former altså vores tro. Men hvad skal der så – helt grundlæggende – til, for at gudstjeneste er gudstjeneste? Ganske kort kunne man sige, at det fra begyndelsen har været, at mennesker samles søndag, at de fejrer dåb, at der læses og udlægges, synges og bedes ord, at de spiser et måltid sammen, og at de sendes ud i den uge, der kommer. Dét er gudstjeneste. Disse grundlæggende elementer kaldes ’ordo’. Dermed menes ikke en statisk og stiv ordning, men snarere fortællingen om en praksis, der har været til alle tider og alle steder. Det er en struktur, der genkendes i alle kristne gudstjenester, uanset hvor forskellige de også er.

Ordo

Vi kan se lidt nærmere på de enkelte elementer i ordo:

Samling – Vi samles til gudstjeneste. Det har kristne gjort siden den første

påske. ”For når to eller tre af jer mødes for at være sammen om troen på mig, så er jeg der også”, siger Jesus (Mt. 18, 20). Gudstjenesten er menneskers møde med den opstandne Kristus. Og de forsamlede mennesker er ikke tilskuere, men ER Guds kirke på jorden, Helligåndens fællesskab.

Søndag – Vi samles den dag, Kristus opstod, og alt blev nyt. Kristus er Guds Ord, det samme Ord, som lød på verdens første dag, hvor Gud sagde: ”Bliv lys!” Søndag er ugens første dag; her blæses der Helligånd i vores næsebor, så vi bliver levende. Fra gammel tid har søndag også været den ottende dag: mens den jordiske tid inddeles i ugens syv dage, så er den ottende dag dagen, hvor tiden ”løber over”, den er evighedens dag. Den jordiske tid smelter sammen med den himmelske tid. Når vi holder gudstjeneste på alle andre ugedage, er det den fornemmelse for anderledes tid, for skabelse og ny-skabelse, for opstandelse og evighed, der klinger med.

Bad (dåb) – Dåb er en dør. En kærlig omfavelse. Et sakramente. Liv.

Det velkendte, badet, bliver helligt og får med Gud at gøre. De første kristne blev dykket helt ned under vandet (at ”dø”) – og trukket op igen (at ”blive levende”). De ”døde og opstod med

Foto: folkekirken.dk

Kristus". De blev bogstavelig talt badet, vasket, ind i Gudsriget.

Med vores dåbspraksis giver det nok mere mening at sige, at vi hælder Himmeriget over ham, der skal døbes. Stadigvæk betyder det det samme: at vi bliver en del af Guds ubrydelige løfte om at være med os indtil verdens ende.

Vi holder også gudstjeneste, selvom der ikke er dåb. Ved de gudstjenester skal glæden over at være døbt, og det fællesskab dåben giver med Gud og mennesker her i tiden og i evighed også være tydeligt.

Ord – Ord fra Bibelen, ord der udlægger, ord der synges, ord der bedes, ord der velsigner. Genkendeligt og nyt. Bibelens fortællinger om den treenige Gud (Gud som far og skaber, som søn og frelser, som livgivende og nyskabende helligånd) er grundlaget for gudstjeneste og tro. Når Luther sagde, at kirken altid skal reformeres, sagde han ikke, at den kritikløst skulle "følge med tiden", men at dens troværdighed ind i enhver tid og på ethvert sted skulle være kendetegnet af, at den forkyndte og lod mennesker møde den Kristus, som forkyndes i Bibelen. Det er en stadig opgave at være opmærksom på, om alt det vi siger og gør i gudstjenesten fortæller sandt om Kristus lige her, lige nu, her blandt os.

Måltid (nadver) – De første kristne samledes søndag om et fællesmåltid. Her spiste man sammen med hinanden og med Kristus. Her var der ingen sociale skel (i hvert fald burde der ikke være det jvf. Paulus' kritik i det første brev til menigheden i Korinth (kap. 11, 12 og 14)). Samtidig huskede man profeternes og Jesus' fortællinger om Guds Rige som et stort festmåltid, som skulle være ved tidernes ende, men som de troende allerede nu spiste i et måltid, nadveren. Nadveren er – med Grundtvigs ord – der, hvor vi spiser Guds Ord. Det er der, vi smager, at Gud er god.

Ikke alle gudstjenester indeholder nadver – men nadverens forkyndelse af syndstilgivelse, af et inkluderende og gæstfrit fællesskab, af konkret Guds nærvær, af løfte om evighed og af at være ubrydeligt "sammenspist" med Gud og hinanden er en del af enhver gudstjeneste.

Sendelse – Med Guds velsignelse i ryggen sendes vi fra søndagens gudstjeneste ud i hverdagen. Her skal vi dele den velsignelse. Vi sendes ud som frie, tilgivne, velsignede mennesker. Og vi sendes ud som vidner om den tilgivelse, velsignelse, frihed og fred, vi har modtaget. Eller som Paulus skriver: Vi er Kristus' krop i verden.

Det er det grundmønster, der gør

gudstjeneste til gudstjeneste. Ud fra det arbejder kirker i hele verden med deres gudstjenesteliv.

Gudstjenesten – en fælles sag

De fleste kirker har en forholdsvis fast og genkendelig liturgi. I en sammenhæng, der glæder sig over arven fra Luther, er det dog vigtigt at tænke på, at enhver gudstjenesteform er foreløbig. Kirken skal altid reformeres, sagde Luther (*Ecclesia semper reformanda*). Den skal altid forkynde Kristus så troværdigt, som mennesker nu kan, blandt dem, der samles søndag. For ham var tanken om den kristne frihed central, så han ville ikke diktere en fast liturgi. Samtidig fortæller han naturligvis gerne om, hvordan man i Wittenberg holder gudstjeneste – og siger så i forordet "men ingen skal mene, at det ikke er tilladt at antage eller bruge nogen anden (liturgi). Ja, vi bønfalder dem af hjertet for Kristi skyld, at hvis noget bedre bliver åbenbaret dem, at de så vil befale os, som først tog til orde, at tie, for at vi i samarbejde kan hjælpe den fælles sag".

Gudstjenesten er netop "en fælles sag". For os, der samles søndag. Her og andre steder. Nu og til alle tider. Derfor må vi hele tiden skærpe vores sans for gudstjeneste. Nogle kirkesamfund har udarbejdet materiale, som frit kan downloades og være til inspiration. Det gælder f.eks. den amerikanske evangeliske-lutherske kirke (ELCA), der har udgivet "Principles of Worship" og "The use of means of grace". I den tyske evangeliske kirke (EKD) har man i luthersk ånd i forordet til sin "alterbog" (*Gottesdienstbuch*) skrevet, at dette ikke er en ufravigelig liturgi, men også er en arbejdsbog til menighedernes arbejde med gudstjeneste. Til dette arbejde har man – for at give både spilleregler og spillerum – nedskrevet syv forskellige "kriterier" for gudstjeneste.

Gudstjenesten er menighedens puls og hjerteslag. Her – mellem spilleregler og spillerum – møder vi den levende Kristus. Her får vi på ny indblæst livsånd, så vi bliver spillevende. ■

Hans Jørgen Lundager Jensen

professor, dr.theol., Religionsvidenskab og Teologi på Aarhus Universitet

Gudstjenestens gammeltestamentlige UNDERGRUND

Det Gamle Testamente er til stede i den kristne gudstjeneste på to måder – dels som oplagte, synlige dele, dels som 'dybe' og delvis ubevidste dele. De kan eksistere uden hinanden, og i en vis forstand giver de hver for sig bedre mening uden hinanden. Og dog er det kombinationen af dem, som udgør den kristne gudstjeneste.

Det Gamle Testamente i gudstjenestens overflade

If. ordsproget er intet så sikkert som Amen i kirken. Faktisk er 'Amen' et af det ord, der er blevet sagt hyppigst i kristendommens totusinde års historie. 'Amen' er hebraisk, Det Gamle Testaments sprog. Det betyder 'sandelig', 'helt bestemt'. Den dag i dag bliver kirkegængere en lille smule israeltiske, når de vil sige 'ja, sådan er det', 'nemlig', 'vi er enige'. Når ting skal være vigtige, bliver de fortidige, tunge og langsomme. 'Amen' er ikke bare fra fortiden, men fra vores religions forhistorie.

De gammeltestamentlige læsninger er ikke mere end 30 år gamle. Den aronitiske velsignelse, en præstelig formular i Det Gamle Testamente, indførte Martin Luther i den nye, protestantiske gudstjeneste. Dermed gav han den en gammeltestamentlig tvist, som jeg ikke ved, om han forudså. Den aronitiske velsignelse er det sidste, præsten siger ved en højmesse. Her påtager præsten sig kort rollen som israelitisk ypperstepræst. Menigheden er helt med på, at det gamle Israel bør have det sidste ord: Ikke 'amen' en gang, men tre gange: 'amen, amen, amen'.

Det Gamle Testamente i gudstjenestens dybde: templet og skolen

I Det Gamle Testamente er der to slags gudstjenester. Den første type kan kaldes tempeltjenesten, den anden type belæringen. Tempeltjenesten var det gamle Israels lokale udgave af en guds-

Præsten bevæger sig frem og tilbage imellem tempel og belæring, imellem en oldtidsreligion, der var accepteret af de fleste, og en belæringsreligion, som var for en særlig ivrig gruppe af israelitter.

tjenesteform, som fandtes i alle byer og templer i den gamle Nære Orient (fx det gamle Egypten, Babylonien, Grækenland). Belæringen udvikles i kredse i det gamle Israel som en ny form, uden direkte inspiration udefra (så vidt man, eller jeg, ved).

Tempeltjenesten var guds-tjeneste i bogstavelig forstand – tjeneste for en guddom, der var konkret til stede i sit jordiske hus. Direkte kontakt mellem guddom og mennesker skulle undgås, for guder havde et overskud af energi og kraft, som mennesker ikke kunne

tåle at blive udsat for. Et særligt personale, præster, havde fået en særlig slags beskyttelsesevne, så de kunne komme nær uden at sætte livet på spil. Men guddommens kraft og energi kom normalt byen og dens beboere til gode: mennesker, husdyr og nytteplanter. Hvis guddommen blev be-

handlet med respekt, bl.a. med mad og drikke (såkaldte 'ofringer'), ville han eller hun beskytte sit sted og sine dyrkere, give godt vejr, sundhed og ikke mindst beskyttelse, altså 'velsignelse' – kort sagt give dem, hvad de ikke kunne give sig selv. Templet var ikke et forsamlingssted. Men i Israel kunne forgården bruges til fester for familier, de såkaldte 'måltids ofre'. Så spiste man sammen på guddommens domæne.

If. tempel-tænkningen var guder fundamentalt set generøse, interesse-

rede i at gavne deres dyrkere, og de kom gerne på eget initiativ til et tempel. Men guddommen stillede krav til sine dyrkere om at opføre sig ordentligt, ikke kun over for guddommen selv, men også over for hinanden. Retfærdighed og god orden skulle herske i templet, i byen og på landet uden om. Hvis ikke, ville guddommen forlade sit tempel og tage sin velsignelse med sig. Og guds-forladte mennesker var værgeløse over for en verden fuld af fjender og ulykker.

Belærings- 'gudstjenesten' var ikke en egentlig guds-tjeneste, men en forsamling af mennesker ('israelitter'), der lod sig belære af en person med passende myndighed. Belæringen kunne være en oplæsning af et stykke af en hellig skrift eller en tale; i begge former ville den, der talte, gøre sig umage for at blive forstået. De forsamlede mennesker, mænd, kvinder og større børn, stod op, når skriftrullen blev åbnet; de kastede sig til jorden, og de svarede 'amen'. Her var ingen præster, for der var ingen nærværende guddom. Til gengæld var der en person, der kunne læse og skrive. Forsamlingen krævede ikke noget bestemt rum, men kunne foregå et hvilket som helst praktisk sted. Der var intet alter og derfor ingen ofringer. Hvis menigheden hørte efter og huskede, ville Jahve også hjælpe og beskytte dem. Hvis den ikke gjorde det, måtte de selv se, hvordan de kunne klare sig i en Jahve-løs verden.

Tempel-gudstjenesten rummede ingen belæring; den fungerede ved sit umiddelbare nærvær, ved bygningens storhed og skønhed, ved syn og ved lugt. Præsterne var stille for ikke at forstyrre guddommen; men i sikker

afstand kunne der være musik og sang. Belæringen derimod bestod kun i det, der blev sagt – højt, så alle kunne høre (på hebraisk bruges samme ord for 'råbe' og 'læse højt'). Her drejede det sig ikke om at ane guddommens skjulte nærvær, men om at høre efter, forstå, huske. Den brugte ikke bygninger, tøj, røgelse, musik og koreograferede kropsbevægelser, men skrift, oplæsning, opmærksomhed.*

Tempel-gudstjenesten fandtes også i Jerusalem, hvor guddommen Jahve havde sit eget hus og sine egne præster. Belæringen, som satte sig igennem i jødedommen, i kristendommen og i islam, kunne finde sted, hvor der var en lærer og en menighed. Templet kunne godt blive et belæringssted også, men egnede sig meget dårligt til det. Meningen med det havde jo nærmest være det modsatte. Jødedommen udviklede særlige belæringssteder, synagoger, og lærte at kunne undvære et tempel.

Den tidlige kristendom havde heller ikke brug for templer. Men da man begynder at opføre store kirkebygninger, kom templet tilbage. Man kan se det i middelalderkirkerne: i koret er der plads til et alter, og man kunne trække et forhæng for. Et kor var et sted for bønner, for stilhed, for duft af røgelse og anelse af nærvær, om ikke af Gud selv, så af hans martyr-helgen;

** Disse to typer gudstjenester kan ses i deres rene udgaver i hhv. Siraks Bog 50 og i Nehemias' Bog 8. De kan også kombineres, som i 1 Kong 8, som først har en tempel-gudstjeneste (arken føres op til sin bolig), så en belæringsgudstjeneste (Salomos lange bøn), og så igen en tempel-gudstjeneste (den store offerfest til sidst).*

alle kirker havde et relikvie af en helgen nedlagt i alteret. Med reformationen blev kirkerne til skolestuer: De fik bænke, så menigheden kunne sidde stille og høre efter, mens præsten, der nu først og fremmest var en underviser, belærte sin menighed. Katolicismen genopdagede templet, reformationen genopdagede belæringen.

Dobbelthed i gudstjenesten og i kirkerummet

Denne dobbelthed ses i dag i gudstjenesten og i kirkerummet. I gudstjenesten ved at belæringen, prædikenen, er i midten, omgivet af fortidens røster i form af bibellæsninger, bønner og, navnlig, præstens ritualer foran alteret. Præsten bevæger sig frem og tilbage imellem tempel og belæring, imellem en oldtidsreligion, der var accepteret af de fleste, og en belæringsreligion, som var for en særlig ivrig gruppe af israelitter. At de egentlig ikke passer til hinanden, kan ses i de middelalderlige kirkerum. Prædikestolen er anbragt skævt; rummet er ikke bygget til den.

Kristendommen er en religion, der har været i stand til, trods alt, at spænde fra tempel til skole. Aldrig uden konflikter. Præster har gerne villet holde skole; for mange af dem kan hele kristendommen sammenfattes i 'Guds ord'. For mange ikke-præster har templet bevaret sin tiltrækningskraft. For dem kan kirken være 'Guds hus' i den oprindelige forstand, et sted der med sin ordløse stilhed, og ofte med sin skønhed, giver en slags ordløs mening. ■

'Amen' er ikke bare fra fortiden, men fra vores religions forhistorie.

Julie Damlund

sognepræst i Aldersro-Lundehus pastorat på Østerbro i København, cand. theol. fra Københavns Universitet og diplomuddannet organist fra Det Kgl. Danske Musikkonservatorium

Arven fra LUTHER

De fleste kirkeligt interesserede véd nok, at Luther, det er noget med salmer. Faktisk i så høj grad at vores lutherske gudstjeneste ind imellem kaldes en salmemesse. En helt traditionel højmesse efter (ritual)-bogen rummer mindst 5 salmer valgt særligt til dagen. Hvis der også er to dåbssalmer og en salme i forbindelse med altergangen, er vi allerede oppe på 8 salmer. Og hvis vi så dertil lægger de faste salmer, som synges hver søndag, kan vi lægge endnu én til, fra indstiftelsen af nadveren, og endnu én, hvis gloria også er med. Det var 10 salmer på en enkelt søndag formiddag!

At salmerne og fællessangen fylder så meget i gudstjenesten kan vi som sagt takke Luther for. Men hvorfor blev det sådan? Hvad ville Luther med alle disse salmer, som han til at begynde med enten selv digtede eller "bestilte" hos venner og samarbejdspartnere?

Ikke en almen gyldig ordning for gudstjenesten

Luther begyndte først at beskæftige sig med gudstjenesten flere år efter, den reformatoriske bevægelse var begyndt at rulle med offentliggørelsen af de 95 teser i 1517. Først da de nye tanker havde vundet indpas rundt omkring meldte spørgsmålet sig i menighederne: Hvordan skal vi holde gudstjeneste?

Da Luther endelig påtager sig at svare på dét spørgsmål, er det ikke

hans hensigt at formulere en ordning, der skal være gældende for de evangeliske kirker som helhed. Han skriver udtrykkeligt til konkrete menigheder og understreger i sit forord til menigheden i Wittenberg: "dog skal ingen mene, at det ikke er tilladt at antage eller bruge en anden [form]". Udformningen af gudstjenesten hører for Luther hjemme i menigheden.

Når Luther ikke ønsker at diktere en alment gyldig ordning for gudstjenesten hænger det sammen med det re-

Arven fra Luther handler måske ikke så meget om at besvare spørgsmålene som om at blive ved med at stille dem.

formatoriske projekt, som netop handlede om frihed. Luthers kritik af sin tids kirke var, at de forskellige "misbrug" (sådan kalder Luther det i sine 95 teser) havde forvrænget evangeliet, så det var blevet til en ny lov, der undertrykte de troende sjæle. I ordningen fra 1523 skriver han opsummerende: "Sådan tænker vi om messen, men i alt dette må der passes på, at vi ikke gør en lov af friheden". Den nøjagtige udformning af gudstjenesten regner Luther til de ydre ordninger,

altså til de ting, som vi har brug for i vores daglige liv, men som ikke gør nogen forskel i forhold til frelsen.

"Salmemessen" bliver til

Luther går til arbejdet med at reformere gudstjenesten efter samme metode som tidligere; han går til kilderne. Hans ønske er ikke at bryde ned, men at "rense den nu brugte [gudstjeneste], der er ødelagt ved de værste tilføjelser". Det, der ikke kan findes belæg for i Bibelen, udelades, og det, der giver indtryk af, at gudstjenesten er en gerning eller et offer til Gud, ændres. Guds nåde er gratis, og mennesker skal ikke holde gudstjeneste for at behage Gud! I øvrigt er den lutherske gudstjeneste grundlæggende bygget op efter samme struktur som den romersk-katolske messe, som den så ud på Luthers tid. Luthers første gudstjenesteordning fra 1523 er endda på latin(!). Begrundelsen for at holde fast i det latinske er, måske lidt overraskende, netop hensynet til "almindelige mennesker", eller som Luther skriver "af hensyn til de svage i troen, fra hvem en så gammel og tilvant skik ikke pludselig kan fratages". I de større byer holdt man desuden fast i at synge på latin af hensyn til drengene i latinskolerne. For disse drenge var det at synge til gudstjeneste om søndagen en del af deres latinundervisning og et led i deres uddannelse, som man ikke ønskede at undvære. Luther er i det

hele taget forsigtig med at indføre nyt på grund af "de flygtige og overmodige ånder, der [...] uden tro, uden forstand, kommer styrtende og glæder sig ved en nyhed, og som straks væmmes, når den ikke er ny mere".

Først i 1526 skriver Luther et forslag på tysk, også til menigheden i sin hjemby Wittenberg. Den traditionelle gudstjeneste udgør stadig grundstrukturen, men de enkelte elementer i gudstjenesten skal nu synges af menigheden, på deres eget sprog, og ikke af præsterne på latin. Dermed er "salmemessen" blevet til. Sådan som salmemessen er tænkt fra Luthers side, har hver salme en bestemt funktion og en bestemt placering i gudstjenesten. Det kan for eksempel være kyrie (her-

re forbarm dig), lovsang (gloria), fadervor eller trosbekendelsen. Formålet med at synge salmer er at blive del af det, der foregår. Menigheden skal ikke sidde passivt og lytte til ord på et fremmed sprog. Tværtimod skal man tage let forståelige ord i egen mund for derved at tage dem til hjertet.

Et tankeeksperiment i 500-året for reformationen kunne være at gå vores egen højmesse efter i sømmene efter Luthers principper. Hvordan står det til med arven fra Luther?

To prøvesten

I Luthers arbejde med gudstjenesten er der to prøvesten, som kan findes næsten i al hans teologi; det sjælesørgeri-ke og det evangeliske. Luther havde selv oplevet den forkrøblende angst,

da han som yngre stillede spørgsmålet "Hvordan får jeg en nådig Gud"? Svaret finder han i Bibelen: Gud giver selv retfærdigheden, mennesket behøver ikke "finde på".

Det er omsorgen for sjælene og "de svage i troen", der får Luther til at være meget udogmatisk i forhold til messeklæder, lys, røgelse osv. "Lad det være frit" er den gennemgående holdning. Med en omskrivning af Paulus' ord om, at "alt er tilladt, men ikke alt er gavnligt", kan man sige, at for Luther er alt tilladt, bare det ikke spænder ben for evangeliet eller forvrænger det budskab om Guds nåde, som skulle trøste og styrke gudstjenestens deltagere. Når kunsten, musikken, arkitekturen og udsmykningen bærer evangeliet frem og forkynder det for alle sanser, så er der ingen grund til at holde sig fra at bruge løs af disse virkemidler. Af samme grund understreger Luther, at det ikke må blive for langt eller for kedeligt, eller som han selv skriver det: "I kirken vil vi ikke udslukke de troendes ånd ved kedsomhed".

Den anden prøvesten, evangeliet, indgår i en vekselvirkning med hensynet til "de svage i troen". Friheden er ikke en absolut frihed, sådan som vi i dag forstår ordet frihed. Sat på spidsen er det ikke en frihed til at gøre, som man har lyst til. Det er frihed bundet til evangeliet. Luther skriver et sted, at vi mennesker på én gang er fuldstændig frie og fuldstændig bundne. Med det mener han, at vi er frie i forhold til Gud, samtidig med at vi er bundne af vores menneskelige uperfekthed. Vi kan ikke undslippe svigt, egoisme, selvoptagethed; det som Luther under ét kalder synd. Derfor er der grund til at være kritisk over for det, vi mennesker finder på, også i forhold til gudstjenesten. Hvad er i grunden på spil? Kommer evangeliet til orde? Har vi fundet den rette balance? Er gudstjenesten blevet stiv og kedelig? Bærer gudstjenesten evangeliet frem, eller har "indpakningen" taget magten?

Spørgsmålene besvares ikke ved blindt at gentage det, som Luther skrev for 500 år siden. Arven fra Luther handler måske ikke så meget om at besvare spørgsmålene som om at blive ved med at stille dem.

Citaterne i teksten stammer fra "Formula missae" (1523) og "Deutsche Messe" (1526). ■

Berit Weigand Berg
udviklingskonsulent i Kirkefondet

Gudstjeneste À LA MODÉUS

Iflg. Martin Modéus kommer vi meget let til at tale om gudstjenestens form og ikke om dens værdi. Men det er en fejl, for det er netop i samtalen om gudstjenestens værdier, at vi kan begynde at skabe noget fælles. Hvorimod det er i samtalen om gudstjenestens form, at vi let bliver uenige.

Bent er rigtig glad for en festlig og højtidelig gudstjeneste. Gerne en med fulde huse, præster i optog og den slags. Kristina er også meget glad for gudstjenester, men hun er mest til de små gudstjenester. Dem, hvor man føler sig tæt knyttet til de andre i rummet. Disse to personer og deres forskellige glæder ved gudstjenesten danner udgangspunkt for Martin Modéus' tanker om, hvad han ser som gudstjenestens kerneværdier.

Bent og Kristina er begge to optaget af gudstjenester, men hvis vi bad disse to om at udvikle en gudstjenesten sammen, kunne de godt løbe ind i nogle udfordringer. Det sker iflg. Modéus, fordi vi meget let kommer til at tale om gudstjenestens form og ikke om dens værdi. Men det er en fejl, mener Modéus, for det er netop i samtalen om gudstjenestens værdier, at vi kan begynde at skabe noget fælles. Hvorimod det er i samtalen om gudstjenestens form, at vi let bliver uenige.

Hvad er en god gudstjeneste?

Martin Modéus begynder hos den enkelte. Der er nemlig iflg. ham ingen, der ved lige så meget om dine gudstjenesteoplevelser, som du selv gør. Hvad du synes er en god gudstjeneste, det er en god gudstjeneste for dig. Hvad du synes er en kedelig gudstje-

Udvikling af gudstjenesten er for Modéus ikke noget, der handler om at følge en bestemt form eller en bestemt skabelon. Det handler heller ikke om at ændre på tingene fra den ene dag til den anden. Det er derimod en vandring, hvor man hele tiden lytter og fin-'tuner'.

ne, det er en kedelig gudstjeneste for dig. Vi er iflg. ham eksperter i vores egen gudstjenesteopfattelse, og det hverken kan eller skal der laves om på. Men vi er til gengæld ikke eksperter på andres gudstjenesteoplevelse. Jeg kan altså ikke antage, at hvad der er en god gudstjeneste for mig, også er det for dig. Og denne virkelighed viser os, hvor stor en udfordring det er at arbejde med gudstjenesten.

Gudstjenesten er et møde

Modéus stiller derfor tre spørgsmål: Hvad er en gudstjeneste? Hvem er det "vi", som fejrer gudstjenesten? Og hvorledes fungerer en gudstjeneste? Ud fra disse spørgsmål kommer han frem til et svar, der er dækkende for dem alle tre: Gudstjenesten er først og fremmest et møde. Et møde mellem mennesker og et møde mellem men-

nesker og Gud. Og dette må man hele tiden have i tankerne, når man arbejder med gudstjenesten. Det kan synes vigtigt at have fokus på at udvikle gudstjenesten fx ved at ændre på form eller på tidspunkt. Men når vi gør det, så risikerer vi at ændre på noget, der sådan set var godt. Derfor bør udgangspunktet ikke være, om vi kan udvikle vores gudstjeneste. Det bør i stedet for være: Hvad kan vi gøre for at fremme mødet? Hvad kan vi gøre for at gøre det til et godt møde?

Hvis vi stiller disse spørgsmål og besvarer dem med fokus på form, så kommer Bent og Kristina aldrig til at holde af den samme gudstjeneste. Deres minder og erfaringer er ganske enkelt for forskellige, og de vil aldrig kunne overbevise hinanden om, at der enten skal være mere højtidelighed eller mere inderlighed i gudstjenesten.

Det handler ikke om, hvad der sker i gudstjenesten – om præsten fx bruger messetøj under nadveren, eller om dåbsfaderen selv hælder vandet i døbefonten. Det handler derimod om, hvordan vi oplever det, der sker. Disse kerneværdier er: Fællesskab, delagtighed, glæde, berøring, hellighed, genkendelse, åbenhed, tryghed, ægthed og nærvær.

Dermed risikerer de let at ende i konflikter, hvor det mere handler om at få ret end om at skabe noget i fællesskab. Men hvis vi besvarer spørgsmålene med fokus på værdi, er der skabt en mulighed for, at der kan ske noget. Og det er her, at gudstjenestens kerneværdier kommer på banen.

Gudstjenestens kerneværdier

Modéus har igennem en lang række samtaler og interviews fundet frem til, at der er nogle kerneværdier på spil, når vi taler om, hvad en god gudstjeneste er. Med kerneværdi forstår han ting, der er tilstede i gudstjenesten, uden at man kan pege på dem. Det handler ikke om, hvad der sker i gudstjenesten – om præsten fx bruger messetøj under nadveren, eller om dåbsfaderen selv hælder vandet i døbefonten. Det handler derimod om, hvordan vi oplever det, der sker. Disse kerneværdier er: Fællesskab, delagtighed, glæde, berøring, hellighed, genkendelse, åbenhed, tryghed, ægthed og nærvær.

Disse ord har alle en positiv klang, men Modéus er helt bevisst om, at de også kan rumme noget negativt. Han gennemgår dem derfor grundigt én efter én og gør bl.a. meget ud af at spejle dem ind i hverdagslivet og derefter tilbage ind i gudstjenesten. Hvordan oplever vi tryghed og åbenhed i vores hverdag, og hvordan omsætter vi det til noget, der kan bruges i gudstjenesten? Og det er netop målet for ham. At vi omsætter de noget ukonkrete værdier til praksis i vores gudstjeneste. Han foreslår, at man vælger tre-fire af disse kerneværdier og arbejder med dem ”stædigt og langsigtet” for at få dem virkeliggjort i gudstjenesten. Det betyder ikke, at man kun skal arbejde med de udvalgte og glemme alt om de andre. Men ved at udvælge sig nogle specifikke værdier, som man arbejder med, bliver det både tydeligt og håndterbart. Første skridt vil derfor være at finde frem til, hvad den enkelte menighed/kirke ser som det mest centrale. Det kræver, at man lytter ”langsomt, langsigtet og lydhørt”.

Foto: folkekirken.dk

Dvs. at man vænner sig til at give plads til en samtale om værdier i hele menigheden. Målet er, at alle stemmer skal høres.

Forstærk kerneværdierne

Herefter foreslår han, at man går videre ud fra tanken om at forstærke de værdier, vi fokuserer på, i stedet for at lede efter gudstjenestens fejl med henblik på at fjerne dem. Det kan godt virke som en lidt omvendt tankegang, da vi meget ofte leder efter fejlene først, og derefter forsøger at fjerne dem eller forbereder dem. Modéus' tankegang går i retning af, at vi skal dyrke det, vi vil have mere af, og han citerer mundheldet: ”Forband ikke mærket, tænd lys”. Iflg. ham vil de uønskede ting i gudstjenesten ganske enkelt blegne og bliver uaktuelle efterhånden, som vi fokuserer på de ønskede værdier. Og når vi er kommet i gang med at forstærke de ønskede værdier, gælder det så igen om at bruge formelen: langsomt, langsigtet og lydhørt, idet man hele tiden må lytte til hinanden for at sikre, at værdierne ikke stivner og bliver til et fokus på form.

Gudstjenesteudvikling er en vandring

Udvikling af gudstjenesten er for Modéus ikke noget, der handler om at følge en bestemt form eller en bestemt skabelon. Det handler heller ikke om at ændre på tingene fra den ene dag til den anden. Det er derimod en

Martin Modéus har siden 2011 været biskop i Linköping Stift, Sverige. Fra 2003 til 2011 var han ansat ved Stockholms stift som stiftsadjunkt med særligt ansvar for gudstjenesteudviklingen.

To af hans bøger er oversat, til dansk og det er særligt den sidste af disse bøger, som denne artikel bygger på:

**”Menneskelig gudstjeneste – Om gudstjenesten som relation og ritual”
Oversat til dansk af Anita Hansen Engdahl, Forlaget Alfa 2007**

**”Gudstjenestens kerneværdier. Om relationer, værdier og form i gudstjenesten”
Oversat til dansk af Anita Hansen Engdahl, Forlaget Alfa 2015**

vandring, hvor man hele tiden lytter og fin-’tuner’, og konstant må stille spørgsmålet: Støtter vores gudstjeneste, de tanker vi har om mødet med Gud og mødet med mennesker? Rummer den de værdier, vi har? Eller er der noget af det, vi gør, der virker lige gyldigt eller måske ligefrem forhindrer et sådan møde? ■

.....

Alexander Deeg

professor, dr.theol., leder for praktisk teologi på Leipzig Universitet

At skabe rum for "ordet udefra"

Hvad en (luthersk) gudstjeneste kunne og skulle være

"En flænge i paraplyen"

For to år siden blev jeg ramt af et billede, først anvendt af forfatteren David Herbert Lawrence, og siden taget op af filosofen Gilles Deleuze:

"Mennesker fremstiller hele tiden en paraply, der beskytter dem. De maler himlen på dens underside, og skriver deres forestillinger og idéer på den. Digteren, kunstneren, flænger paraplyen, og river endda himlen i stykker for at lade en lille smule kaos trænge igennem, og for at lade en vision tage form i det lysglimt, der kommer til syne gennem flængen... Det er i dette øjeblik, at alle kopisterne kommer, og lapper paraplyen med et stykke stof, der kun svagt minder om visionen. Og alle fortolkerne dukker op, og fylder flængen med fortolkninger: kommunikation".

Når vi læser denne passage, trænger et spørgsmål sig på: "Hvem er vi som præster, særligt i vores søndagsgudstjenester? Er vi ikke dem, der hele tiden lapper, taler, tolker – i stedet for at flænge og åbne paraplyen for noget udefrakommende? Eller i stedet for at pege på de flænger, der allerede er i vores paraply, fordi Gud allerede har revet dem ved at vælge sit folk Israel og sende sin søn Jesus? Er en prædi-

ken/en søndagsgudstjeneste noget som helst andet end et forsøg på at lappe paraplyen, så vi beskytter os selv i vores egne bekvemme tolkninger, og afskærer Gud fra at komme ind? Er søndagsgudstjenesten fortsættelsen af en problematisk selvcentreret eksistens, i stedet for en tiltrængt forstyrrelse?

I vores gudstjenesteliv (i hvert fald i Tyskland) vover jeg den påstand, at vi står overfor en tendens til at horisontalisere gudstjenesten. Vi er – med andre ord – ved at miste den vertikale dimension, forventningen om at noget kunne ske, som overstiger kommunikationen mellem mennesker indenfor vores menneskelige horisont.

Den tendens kan allerede ses ved gudstjenestens begyndelse. Traditionelt begynder vi med at bruge den gamle, enkle og økumenisk vidt udbredte trinitariske formel: "I Faderens og Sønnens og Helligåndens navn. Amen." Men i løbet af de seneste år begynder flere og flere præster deres gudstjenester med "Jeg". "Jeg byder jer velkommen til denne søndagsgudstjeneste.... Og jeg er meget glad for, at I alle er her..." Og først helt til sidst i deres velkomst siger de: "Og alt dette gør vi i Faderens og Sønnens og Hel-

"Det er min overbevisning, at det søndagsgudstjenesten ikke skal er at male himle, fremstille eller lappe paraplyer, men at skabe rum for ordet udefra", skriver Alexander Deeg.

ligåndens navn" – og på den måde ændrer de proklamationen af den treenige Guds nærvær til en information om, hvad vi gør lige nu. Med Deleuzes ord: "Og dermed males vores almindelige dagligliv på paraplyens inder-side sammen med nogle aspekter af, hvad man kan sige om Gud".

Ordet udefra og søndagsgudstjenesten

Det er min overbevisning, at det søndagsgudstjenesten ikke skal er at male himle, fremstille eller lappe paraplyer, men at skabe rum for ordet udefra. Jeg tror også, at det er det, Martin Luther ønskede for omkring 500 år siden. Luther opfattede mennesker som problematisk selvcentrerede. De er fanget i deres konstante selvfortolkning.

Foto: Istock.com

ger, selvrefleksioner, selvkontrol, selvforbedring, selvoptimering – og det er det, Luther kalder

synd. Ifølge Luther er problemet: ingen kan befri sig selv fra den måde at leve på. Mennesker kan kun blive befriet. Og dét er frelse, det er det nye liv i Kristus, den nye skabelse. For at kunne blive befriet, må man høre ordet om befrielse – og det kan aldrig være ens eget ord. Og det er – ifølge Luther – den eneste grund til, at vi fejrer søndagsgudstjeneste: for at lave en åbning for ordet udefra, og for at give mennesker en chance for at høre dette befriende ord igen og igen. Det er det, mennesker trænger til – eftersom de

altid (igen ifølge Luther) er både syndere og retfærdiggjorte. Med en traditionel dogmatisk vending kan man sige, at det ydre ord er det, man kan forvente sker i Ord og Sakramente. I, med og gennem menneskelige ord og handlinger kan mennesker komme til at høre dette befriende ord, som på samme tid forstyrrer og giver et hjem, ødelægger folks paraplyer og åbner en horisont til Guds rige.

Da Luther i 1544 indviede slotskapellet i Torgau, var det hans forsæt, at der intet andet skulle ske i dette hus, end at ”vor kære Herre taler til os gennem sit hellige ord, og vi taler til ham i bøn og lovsang”. Den formulering er velkendt for os. Samtidig er det, der her siges, enormt betydningsfuldt: Vi, som mennesker, får lov at gå ind i en glad samtale med den levende Gud, hver

Er en prædiken/en søndagsgudstjeneste noget som helst andet end et forsøg på at lappe paraplyen, så vi beskytter os selv i vores egne bekvemme tolkninger, og afskærer Gud fra at komme ind? Er søndagsgudstjenesten fortsættelsen af en problematisk selvcentreret eksistens, i stedet for en tiltrængt forstyrrelse?

gang vi fejrer søndagsgudstjeneste, og hver gang Helligånden forvandler alle vores menneskelige og ydmyge og stammende ord og handlinger til noget andet: Guds ord.

Liturgisk medialitet

Det grundlæggende spørgsmål er naturligvis: Hvilken konsekvens har dette for det praktiske arbejde med vores søndagsgudstjeneste. Hvad kan vi gøre som kirker, der er ansvarlige for liturgi? Hvad skal vi gøre som liturger, der fejrer søndagsgudstjenester?

Det første, vi kunne gøre, er paradoksalt nok at afstå fra at gøre for meget! Af og til har liturgernes bedste intentioner om at gøre søndagsgudstjenesterne bedre og mere attraktive et underligt resultat: De øger antallet af egne ord og tolkninger, mængden af horisontal kommunikation, i stedet for at skabe rum for det, ingen liturg ”har”, og ingen lige kan fortælle om. Hvad vi behøver er ikke bedre liturgiske moderatorer, men mere velovervejede liturger! Lad være med bare at lære evangeliske præster at tale bedre, og blot i deres tale at virke overbevisende på andre; få dem i stedet til en liturgisk stammen (og naturligvis mener jeg dette metaforisk, som en opmærksomhed overfor at det er noget andet end mig og mine ord, der er det vigtige i søndagsgudstjenesten). Lær dem, hvad det betyder blot at være et ”medium” i liturgien! Lær dem at være forventningsfulde, for de ”har” ikke ordet udefra, de kan blot åbne en plads for det.

Det liturger skal lære er liturgisk medialitet. Det handler om, at man ser sig selv som en, der handler ud fra menighedens mandat, og er ansvarlig for menighedens kommunikation med den levende Gud (og det betyder ikke: først og fremmest at se menigheden som modtager af de beskeder, som ”jeg”, liturgen, udtaler). Det, evangeliske præster i dag burde genopdage, er en forventningsfuld beskedenhed i liturgien – for at gøre menigheden forventningsfuld. Og igen: ikke først og fremmest forventningsfulde i forhold til, hvad prædikanten har at sige i dag, men i forhold til hvad ordet udefra kan gøre med dem, der fejrer gudstjeneste. Det handler ikke om at forstå, hvordan prædikanten eller liturgen tolker verden, det handler alt sammen om at blive forvandlet til en ny skabning (2. Kor 5,17) igen og igen. Så det handler egentlig alt sammen om at holde op med at lappe paraplyer, og på den måde skabe rum for ordet udefra.

Artiklen er oversat af **Tine Illum** ■

.....

Marianne Christiansen

biskop i Haderslev Stift og formand for liturgiarbejdsgruppen om gudstjeneste

FORNYELSE af gudstjenesten?

Biskopperne har nedsat tre arbejdsudvalg, som skal forberede en bred folkelig debat om gudstjenesten.

I 1992 fik folkekirken en ny ritual- og alterbog. Et langt forarbejde gik forud for revisionen, for ændringer i gudstjenestens alterbøger finder ikke sted hver dag. Højest et par gange i et århundrede. Vi fik udvidet alterbogens tekster med læsning fra Gammel Testamente, vi fik et nyt nadverritual (c), nadveren fik en stærkere placering i gudstjenesten, et ritual for børnegudstjeneste blev autoriseret. Ikke de store ændringer, vil nogen sige, men ikke desto mindre gik der forud for autorisationen en heftig debat om disse ændringer.

Gudstjenesten præger kulturen og "værdierne" i samfundet

Hvorfor? Fordi ritual- og alterbog sammen med salmebogen udgør et bærende element i vores kirke. Ja, gudstjenesten med dens bøger er en grundfortælling ikke bare i kirken, men i vores kultur og samfund. Den gudstjeneste, der finder sted hver søndag i hele landet med fejringen af dåb og nadver, præger kulturen og "værdi-

erne" i et samfund. Af samme grund har ændringer i liturgi og ritualer stor indflydelse på både kirke og samfund. Kirken er bærer af en stærk tradition, som er en livgivende kilde for samfundet, men traditionen må ikke stivne i traditionalisme. Og den kristne liturgiske tradition er faktisk under en stadig forandring og reformation. Når der ændres på liturgi og ritualer, er det altid en vekselvirkning mellem på den ene side bevarelse af traditionens særegne praksis og teologi og på den anden side åbenhed over for tidens mentale og kulturelle strømninger. Gudstjenestens mening er altid, at mennesker samles i fællesskab for her at møde Guds Ord i ord og tegn, musik og handlinger, så vi mærker og forstår, at en ny og sand horisont er givet for deres liv i tro og håb og kærlighed.

Udredningsarbejde om gudstjenestelivet

Biskopperne har igangsat et udredningsarbejde af folkekirkens gudstjenesteliv. I første omgang er det arbejdsproces, som skal klargøre, hvad der faktisk er på færde i folkekirken i dag, og hvordan det forholder sig til traditionen, og hvilke spørgsmål det rejser. I næste omgang skal der på baggrund af rapporter fra tre arbejdsgrupper finde en bred kirkelig debat sted om, hvordan evt. ændringer skal tage form, om der er behov for nye vejledninger eller

liturgiændringer. Der skal også tages stilling til nedsættelse af et mere permanent liturgisk rådgivende udvalg.

De tre liturgiske arbejdsgrupper består af fagpersoner, og de skal undersøge tre felter: Autorisation og frihed, Gudstjenesten, Dåb og nadver. Efter to år barsles der med tre rapporter, som skal bruges som debatoplæg bredt i folkekirken.

Gudstjenestelivet har ændret sig

Gudstjenestelivet har på flere områder ændret sig i de senere år. Siden 1992-ordningen blev indført, har vi fået en mangfoldighed af hverdagsgudstjenester og gudstjenester, der i form og indhold har et andet præg end den faste søndagsgudstjeneste. Den eneste gudstjeneste, der er en fastlagt liturgi for, er "den faste søndagsgudstjeneste", som også kaldes "højmesse". Der er grund til at overveje forholdet mellem højmesse og disse andre gudstjenester. Kan disse hverdagsgudstjenester alternere højmesse? Skal de have mere fastlagte liturgier, så alle ikke skal opfinde den dybe tallerken lokalt?

Når gudstjenestelivet bryder op i en mangfoldighed af gudstjenester, må man overveje, hvad denne differentiering af gudstjenesterne har af indflydelse på kirkesynet. Splittes den ene søndagsmenighed op i flere menigheder? Kan og skal enheden bevares? Eller

Kommissorierne for faggrupperne og liste over medlemmerne kan <http://www.folkekirken.dk/aktuelt/nyheder/skal-gudstjenesten-fornyes>

De udvalgte medlemmer i de 3 arbejdsudvalg, der skal arbejde med fremtidens gudstjeneste.

må vi følge den almindelige kulturelle udvikling om at have ”flere bud på hylderne” og kunne imødekomme flere forskellige behov, det være sig gudstjenestetidspunkt og -form. En spørgen efter fleksibilitet kalder også spørgsmål frem som: Hvis er gudstjenesten? Er det demokratiet eller teologisk faglighed (f.eks. idéen om det særligt lutherske), der skal styre processen i en reform? Hvor meget af en gudstjenesteorden skal fastlægges (dvs. autoriseres), og hvor meget skal frigives til menighedens og præstens tilrettelæggelse?

Dåb- og nadversyn

Ifølge vores lutherske arv (Den augsburgske Bekendelse art. 7) er kirken forsamlingen omkring evangeliets forkyndelse og sakramenterne dåb og nadver. En række spørgsmål er i disse år aktuelle i forhold til dåb og nadver: Individualiseringen sætter sine spor: mennesket skal selv træffe valg – også om gudsforholdet. Det udfordrer vores dåbspraksis og -syn. Er vi på vej fra en luthersk og grundtvigsk funderet teologi om barnedåben som grundlag for troen til fordel for et dåbssyn, der betoner den troendes eget valg, eller som ser dåben som en barnevelsignelse snarere end frelse fra synden og døden? Og i forbindelse med dåben: Skal vi have et nyt voksendåbsritual? Har den stadig mere udbredte dåbsgudstjeneste brug for en fastlagt liturgi? Og hvad

med dåben af konvertitter – er her brug for anden ritualpraksis?

En af de markante ændringer ved 1992-ritualbogen var, at nadveren fik en stærkere placering i højmessen, hvilket betød, at den tidligere ’ordgudstjeneste’ næsten forsvandt. Nadverens naturlige integration i gudstjenesten er blevet styrket, men man kan diskutere, dels om nadveren derved blev menighedsinkluderende eller -ekskluderende. Hvordan er forholdet mellem knælende, gående eller stående nadverdeltagelse? Og hvordan forstås og fortolkes nadveren i dag: Er den et

større opmærksomhed. Og musikens betydning i gudstjenesten: Hvordan udtrykker den forkyndelsen, og hvordan påvirker den deltagerne? Hvordan skal den formes, og hvordan skal samspillet være mellem tradition og samtidskultur, og mellem en vestlig kirkemusik og andre kulturers kirkemusik? Det danske gudstjenesteliv har hidtil været stærkt præget af menighedssang, og salmernes betydning har været stor. Men i dag har mange mennesker svært ved at synge med, bl.a. fordi fællessangen i det øvrige samfund er blevet en sjældenhed. Hvis salmesangen er vigtig

Når der ændres på liturgi og ritualer, er det altid en vekselvirkning mellem på den ene side bevarelse af traditionens særegne praksis og teologi og på den anden side åbenhed over for tidens mentale og kulturelle strømninger.

forsoningsmåltid, er Kristus til stede i brød og vin, er nadveren et erindringsmåltid eller et rent symbolsk måltid, en fællesskabsfest? Bør udbøtte være udelukket fra at deltage i nadveren?

Den æstetiske dimension i gudstjenesten

I de senere år har ”håndgribelige” elementer, som f.eks. lystænding, dåbslys, korstegning, håndspåbyggelse, skrevne bønner osv. vundet større udbredelse. Kan og skal disse handlinger integreres i gudstjenesteordningen? Den æstetiske dimension i gudstjenesten har fået

også i fremtiden, hvordan kan den så understøttes og opbygges, når der kun synges lidt i det øvrige samfund. Gudstjenestemusikken er i høj grad også en dannelsesfaktor i samfundet – hvordan kan det samspil føres godt videre?

Disse og mange flere spørgsmål skal de liturgiske faggrupper folde ud og perspektivere i rapporterne, der forhåbentlig kommer til at kvalificere en bred debat og det videre liturgiske arbejde i folkekirken. Det angår nemlig alle! ■

Mads Djernes
cand. theol. et musicae

Salmesangens og musikkens betydning for gudstjenesten

I 500-året for reformationen er det ikke til at komme uden om Luthers syn på musikken og salmesangen.

Luthers syn på musikken var uforbeholdent positivt: "Jeg skulle ønske af hele mit hjerte, at enhver ville love og prise musikkens guddommelige og fortræffelige gave. Jeg bliver så overvældet af de mange og store egenskaber musikken har, at jeg ikke ved, hvordan jeg skal kunne tale ret om den, eller hvor jeg skal begynde eller ende min tale". I forordet til sin første salmebog forklarer Luther, hvordan musikken er en del af skaberværket, som mennesket kan benytte i lovprisningen af Gud. I gudstjenesten har salmerne ifølge Luther først og fremmest en didaktisk funktion; han ønskede, at der skulle synges salmer "for at Guds ord og den kristelige lære derigennem på enhver måde kan blive dyrket og øvet". Med salmerne fik menigheden lov til selv at udsige evangeliet – og blev samtidig aktive deltagere i gudstjenesten.

Forestillingen om, at musikken bidrager til, at salmetekstens ord bliver forstået af kirkegængeren, eftersom den enkelte tager ordene i sin mund, udtaler dem og lytter til dem – i én proces – er en idealforestilling, som nok kun sjældent opfyldes i nutidens evangelisk-kristne gudstjeneste. For det første er det vanskeligt på én gang at synge og forstå en tekst, og for det

andet er deltagelsen i fælles sang ikke så naturlig, som man kunne ønske i et individualiseret samfund.

Gudstjenestens musik skaber 'flow' i det liturgiske forløb

Musikken har flere måder at bidrage til gudstjenestefejringen på. Den kan kæde gudstjenesten sammen: den lyder som det første, når menigheden er på plads – den giver mulighed for at synge sammen – den gør, at menighedens svar på præstens tiltale samles af toner og rytmer – og den kan skabe et lyd billede under altergangen. På en måde er gudstjenesten samlet set et stykke musik, som har både rytme, tonehøjde, pauser og forskellig styrkegrad. Derfor er al gudstjenestens musik med til at skabe et 'flow' i det liturgiske forløb. Organist og præst agerer altid i et samspil, hvor den ene part ofte lægger op til den anden – og hvor organiske overgange giver et naturligt forløb.

Med sit valg af præ- og postludium, intro- og exitus samt motet har kirke musikerne en stor indflydelse på gudstjenestens musikalske udtryk. Mange steder vælger man at lade instrumentaler medvirke ved højtiderne – eksempelvis en trompet påskedag eller en cello allehelgensdag. Instrumentets

Mads Djernes var organist i næsten tyve år, inden han i 2016 blev sognepræst. Han har gennem sin tid som musiker virket som korleder og underviser. Siden 2009 har han været timelærer i hymnologi, kirkemusik og mes sesang på Pastorseminariet i Aarhus. Mads Djernes har bidraget til udgivelserne "Salmesang. Grundbog i hymnologi" (2014) og "Luthers salmer på dansk. Tekst, melodi, liturgi og teologi" (2017). Endvidere var han medlem af redaktionsgruppen for salmebogstillægget "100 salmer" (2016) og bidrog i den forbindelse til udgivelsen "100 kommentarer til salmebogstillægget 100 salmer". Medlem af redaktionsgruppen for tidsskriftet "Hymnologi – nordisk tidsskrift" som styre- og redaktionsgruppen for "salmedatabasen.dk".

udtryk kan understrege helligdagens placering i kirkeåret og dermed være med til at give dagen sit helt eget præg – eksempelvis kan trompeten illustrere den sprudlende glæde og celloens varme klang sorgen.

Salmesangen gør kirkegængerne aktiv i gudstjenesten

Lige som musikken kan understøtte gudstjenestens forløb og karakter, må man have det udgangspunkt, at en salmetekst læses og forstås af den syngende. Der er imidlertid grund til at formode, at salmerne gør meget mere end dette. Når menigheden – med organistens forspil til salmen – opfordres til at deltage i salmesangen, bliver kirkegængerne helt konkret indlemmet i afviklingen af gudstjenesten, idet han eller hun også rent kropsligt aktiveres. For den, der oplever en glæde ved at synge – og vel at mærke i fællesskab – er der under salmesangen ikke mulighed for at lade tankerne bevæge sig andre steder hen end netop mod deltagelsen i ritualen. Med andre ord formår gudstjenestedeltagerens aktive medvirken i den musikalske udfoldelse at gøre ham eller hende så nærværende som muligt i forhold til at tage del i gudstjenesten.

Salmernes tekster kan – som bekendt – ikklædes forskellige melodier. I Danmark er der tradition for et frit melodivalg til salmerne, hvilket til stadighed får komponister til at skrive nye melodier til ældre tekster. En lang række salmetekster har derfor to eller flere melodier knyttet til sig, hvilket har sat spørgsmålet på den kirkelige sangs dagsorden: hvilken melodi er den foretrukne til en given tekst? Svaret afhænger naturligvis af mange faktorer, men er med til at pege på de stærke, lokale traditioner, der hersker rundt omkring i landets sogne. At nogle kirkegængere bliver svært skuffede, hvis man ikke synger 'Her vil ties' på Berggreens melodi, skyldes meget mere end besværet med at skulle lære en ny melodi. Når man har sunget en salme et vist antal gange, opstår der nemlig en slags symbiose mellem teksten og melodien – og glæden ved at synge salmen forener det kropslige med det tekstlige og melodiske derved, at vi som syngende nyder at give ordene lyd. Tekstens iboende klangmuligheder forener sig med melodikken og rytmikken, så samklangen bliver helt selvfølgelig.

Foto: folkekirken.dk

Den glæde, som udspringer af beskæftigelsen med musikken var for Luther lig med den glæde, som udsprang af evangeliets forkyndelse.

Salmesangen skaber fællesskabsfølelse

Hermed er vi inde på betydningen af, at menigheden udfolder sig musikalsk – i den fælles salmesang. Det er påvist, at mennesket udskiller velværehormonet oxytocin, når det deltager i en aktivitet med andre i fælles takt. Man vil opleve en fælles retning, en fælles handling – og måske føle sig som 'én stemme' – også selv om man ikke umiddelbart synger med. Jeg vil hævde, at denne 'samsyngning' er den korteste vej til at etablere den fælles-

Mens ord og toner kan skabe et bevidsthedsmæssigt nærvær, er det ikke usandsynligt, at den aktive indlevelse i musikken skaber et kropsligt nærvær i den gudstjenstlige situation.

skabsfølelse, der i den gudstjenstlige sammenhæng bliver til en menighedsoplevelse. Den musikalsk-kropslige udfoldelse og oplevelsen heraf sammen med resten af de forsamlede kan være med til at danne den lokale menighed. Men ikke nok med det: da jeg for et par år siden foretog en lille undersøgelse af kirkegængeres opfattelse af salmesangen, hævdede flere af de interviewede uafhængigt af hinanden, at

den fælles salmesang bevirkede et 'løft'. I denne betegnelse indeholdtes både tekstindholdet, det melodisk-rytmiske, den kropslige udfoldelse og det æstetiske aspekt – forstået på den måde, at situationen for deltageren skaber et overskud af mening.

Musikken og salmesangens betydning

Om musikken og salmesangen på den måde kan være med til at skabe en religiøs erfaring, kan naturligvis diskuteres, men det er nærliggende at tro, at menighedens musikalske udfoldelse sammenkoblet med oplevelsen af den øvrige musik i gudstjenesten har en dybere betydning end som et element af den folkekirkelige liturgis struktur. Mens ord og toner kan skabe et bevidsthedsmæssigt nærvær, er det ikke usandsynligt, at den aktive indlevelse i musikken skaber et kropsligt nærvær i den gudstjenstlige situation.

Tilbage til Luther. Den glæde, som udspringer af beskæftigelsen med musikken var for ham lig med den glæde, som udsprang af evangeliets forkyndelse. Jeg finder en vis samklang mellem denne opfattelse og et nutidigt syn på musikkens betydning for en salmesyngende forsamling: forkyndelsen i ord forberedes af musikken, fordi den glæde, som man kan opleve ved at synge, resulterer i en fællesskabererfaring, der grundlægger menighedens samhørighed i den gudstjenstlige kontekst. ■

Jørgen Demant
sognepræst i Kgs. Lyngby sogn

KIRKERUMMETS forkyndelse

Stedet, kirkens arkitektoniske indretning, lysets indfald, billederne, musikken, er væsentlige ingredienser i den religiøse erfaring, også ved gudstjenesten.

Ved et seminar om gudstjenesten skulle fire kirkegængere (fra land og by) svare på spørgsmålet: Hvad er en god gudstjeneste? I alle svarene indgik betydningen af kirkerummet: "Kirkegården og kirkerummet erindrer mig om slægten, der er kommet og gået til dette sted, og på bænken jeg sidder på, har mine forfædre siddet". "I dette rum kan jeg være mig selv, det tager skammen fra mig". "Det hellige rum giver mig en 'anden' fred". "Søndag morgen samles vi alle til morgenmad med strøget dug, og så skal vi hen til det andet sted, hvor dugen også er strøget".

Alle fire giver udtryk for, at kirkerummet ikke bare er et hvilket som helst rum. Selve stedet, arkitekturen, indretningen, atmosfæren, giver rummet en særlig aura. Det er ikke først, når Guds Ord lyder, at rummet bliver helligt, men selve husets særlighed udhæver og udgrænser det fra de andre huse i byen. Gør det til noget ophøjet. Ja, rummet afsætter og afmærker en egen atmosfærisk og tegn-mæssig alvor og autoritet. Om natur og kirkerum tales ofte i samme stemmeleje: her er noget særligt på spil.

Vi har i den evangelisk-lutherske kirke en lang tradition for at sige, at

kun Ordet helliger huset. Sandheden behøver ingen domkirke. Den kan høres i den laveste hytte. Ikke desto mindre må vi i dag erkende, at erfaringen siger noget andet: Stedet, kirkens arkitektoniske indretning, lysets indfald, billederne, musikken, er væsentlige ingredienser i den religiøse erfaring, også ved gudstjenesten. De ydre ting – formen, tegnene, iscenesættelsen – har ikke bare en funktionel betydning, en underordnet rolle i forhold til den

De ydre ting – formen, tegnene, iscenesættelsen – har ikke bare en funktionel betydning, en underordnet rolle i forhold til den egentlige sag: Ordets forkyndelse. Nej, de indgår som væsentlige dimensioner i Gudsrigets mærkning af mennesker.

egentlige sag: Ordets forkyndelse. Nej, de indgår som væsentlige dimensioner i Gudsrigets mærkning af mennesker.

Atmosfære

Kirkerummet erindrer om Guds historie med os. Men gudshistorien ligger gemt i stedet og tingen, den har materielle spor, som sætter en bestemt atmosfære (bænken, alteret, døbefonten, prædikestolen, krucifikset etc.).

Ethvert kirkerum har sin atmosfære. Den afhænger af kirkerummets alder

og indretning, tegn og symboler, lysindfald og klangrum. Den 'drevne' gudstjenestedeltager lægger måske ikke så meget mærke til det, men det gør den knapt så drevne kirkegænger. En barnedåbsmor sagde til mig: "Det er altså bedre at stå her i dette rum og sige tak for sit barn end hjemme foran køkkendøren. I dette rum kan jeg udtrykke min taknemmelighed og ydmyghed". Det horisontale rum må skiftes ud med det vertikale rum for at

give plads for transcendensen. Man søger det andet rum for at få indskrevet sin egen livshistorie i en større historie.

Rummet har en stemthed. Den spores og mærkes via sansoplevelsen, som har indvirkning på sindet. Derfor spiller de ele-

mentære oplevelser af rummets lyd, lugt, stilhed, nærhed, afstand, en ikke ubetydelig rolle. Vi har en tendens til blandt de 'professionelle' at overse sansekvalitetens stemthed, men når man hører om menneskers erfaringer ved gudstjeneste og kirkelige handlinger, så bliver man opmærksom på betydningen af sansningen: Er rummet lyst/mørkt? Hvordan er blomsterne på alteret? Hvorledes bliver man taget imod af kirketjener, kordegn, menighed, præst? Er der stilhed i kirken før

Ethvert kirkerum har sin atmosfære. Den afhænger af kirkerummets alder og indretning, tegn og symboler, lysindfald og klangrum. Den 'drevne' gudstjenestedeltager lægger måske ikke så meget mærke til det, men det gør den knapt så drevne kirkegænger, skriver Jørgen Demant. Her billede fra en gudstjeneste i Framlev Kirke.

gudstjenesten, eller lyder det som på Københavns Hovedbanegård? Hvorledes er klangen af musik og ord? Hvordan udnyttes pausen?

De atmosfæriske oplevelser er svære at sætte ord på, men de er i forhold til de mere kognitive oplevelser lige så væsentlige for den religiøse erfaring i gudstjenesten.

Menigheden som subjekt i rummet

I en evangelisk-luthersk sammenhæng tænker vi menigheden som 'subjekt' for gudstjenesten. Menigheden samles til gudstjeneste, og via det liturgiske forløb med salme, bøn, læsning, prædiken, nadver og velsignelse indtræder menigheden i et møde med Gud. Gudstjenesten er en iscenesættelse af evangeliet, og her er menigheden hovedagent. I denne samling, hvor gudsmødet iscenesættes, skal man imidlertid ikke glemme det horisontale 'melletrum' – først og fremmest forholdet til de andre i menigheden, at man mødes med nogen søndag morgen eller tirsdag eftermiddag – dernæst rummet ved siden af kirken, hvor man indtager kirkekaffen. Selvom vægten ligger på det vertikale snit i gudstjenesten, altså mødet mellem Gud og menneske, må det sociale/diakonale aspekt ikke underkendes.

Om menigheden oplever gudsmødet som et autentisk nærvær afhænger af, om den føler sig som et subjekt i gudstjenesten. Afgørende for gudsmødet er altså spørgsmålet om involvering i gudstjenesten: Kan man høre og forstå oplæsningen af Bibelens ord,

identificere sig med kollektens ord, er prædiken relevant, kan man synge med på salmerne, deltager man i nadveren – føler man sig tiltalt og opbygget?

Faren ved vores gudstjeneste er, at menigheden ikke oplever sig selv som subjekt i gudstjenesten, men som objekt for to andre agents optræden, nemlig præstens og organistens. Med denne ombytning af subjekterne i gudstjenesten bliver gudstjenesten reduceret fra samlingens aktive deltagelse i gudsmødet til passiv overværelse af en performance. Eller hvis jeg skulle stramme den: Hvis menigheden ikke mærker sig selv som agent i et gudsmøde, så bliver gudstjenesten enten et kedeligt stykke teater eller en mærkelig event.

Den anden forhindring for, at vertikaliteten ikke kommer i 'cirkulation' i menighedens midte, er liturgisk fundamentalisme – at præsten er bundet til liturgibogen i en sådan grad, at han tror, at han/hun er moderator for et læseselskab og ikke en mediator i en guddommelig leg.

For at menigheden kan opleve gudstjenesten som en vedkommende begivenhed, er musik, ord og tegn de absolut afgørende dimensioner for en forhøjet oplevelse og erkendelse af gudsvirkeligheden. Men hertil kommer også rummet som en faktor, man skal være opmærksom på:

- Hvor placerer menigheden sig i rummet? Udgør menighedens 'rum' i rummet et fællesskab?
- Hvilken koreografi indtager præsten i løbet af gudstjenesten? Hvor 'langt' fra menigheden er han/hun? Stiller præsten sig oppe på prædikestolen eller nede på gulvet under prædikenen?
- Står menigheden op, eller sidder den ned under menighedssangen?
- Er der lægmandslæsning (herunder ind- og udgangsbøn), således at menigheden ser og hører en stemme fra menighedens midte?
- Knæler menigheden ved nadveren, eller står man op i en rundkreds, hvor disk og kalk går rundt?

Igen: Der vil være mange af os 'hjemmevante' i kirke og gudstjeneste (og måske ikke mindst præsten), som vil synes, at talen om liturgisk iscenesættelse, organisering og gestaltning er uden videre betydning for det, som gudstjeneste 'egentlig' handler om: Ordets forkyndelse. Javist! Men for det første er Ordet altid et gestaltet Ord. Ordet er formidlet et bestemt sted og i en ramme. Det finder en krop og en stemme, en form og en retorik. For det andet skal Ordet ikke bare præsenteres af nogen for andre, men medieres af et fællesskab. Gudstjenesten må ikke få karakter af, at 'nogen' gør noget for nogen 'andre', men at vi alle i fællesskabet føler et 'vi'.

Ud af rummet og tilbage igen...

Vi drages af det hellige rum, fordi vi her søger transcendererfaringen, livsfornyelsen, livsopretholdelsen. At rummet er i stand til at skænke os fornemmelsen for livsgrunden eller livskilden, vidner de mange udsagn om, hvor vigtigt det er at vende tilbage dertil. Mennesket bærer det hellige rum med sig i sit indre. Det former og danner dets indre. Som en katedral eller hytte eller grotte, det ikke kan glemme.

Jeg kommer næsten ikke i kirken en hverdag – morgen, middag eller eftermiddag – hvor jeg ikke ser nogen træde ind i kirkerummet. Man tænder et lys, sætter sig på en bænk i stilhed, beder en bøn. Man må være dér, hvor man mærker en fylde, en magt, et asyl. ■

Kristine Stricker Hestbech
sognepræst i Havdrup sogn

At vie i det FRI

Som blandt andet pilgrimspræst var det en stor dag, da vi her i Roskilde Stift fik lov at vie brudepar i Guds store grønne katedral. At stå på hellig grund. Nærmere skabelsestanken kan man ikke komme.

Et skovbryllup

Et af bryllupperne skulle foregå oppe på en høj bakketop, under en gammel eg, langt ude i skoven. Et sted, der bar det hellige i sig for brudeparret, og jeg tøvede ikke et sekund med at sige ja. Det var langt fra Havdrup, et godt stykke oppe i Hornshered, så jeg så ikke stedet inden vielsen.

Når mennesker ønsker at sige ja til hinanden i naturen, skal det også være på naturens præmisser. Derfor ankom-

mer jeg alene. Ingen organist og sanger er med. Det hører kirkens rum til. Jeg har kun min ritualbog, min embedsdragt og mig selv. Resten opstår på selve stedet, med naturen som fundament, vægge og loft. Da man aldrig kender til vejr eller vind før på dagen, kræver det en vis portion fleksibilitet, som jeg har oparbejdet igennem de mange års pilgrimsvandring i alt fra silende regn over storm til skoldhed stillestående sol. En stub kan gøre det ud for bord, hvor jeg lægger ritualbogen, et træ baggrund for brudeparret, en sti selve midteraksen, hvor folk står i to rækker, og brudeparret går op imellem. Der må improviseres på stedet, så alle eksempelvis kan høre, selv om der er en strid vind.

Udfordringer på dagen

Da jeg ankom til skoven, skulle vi gå et godt stykke ad en sti, som ikke blev brugt ofte. Højt græs og nælder smyggede sig op ad benene, og jeg takkede vejret for ikke at være vådt, da jeg allerede der ville have haft mudder langt op af præstekjolen. Da vi ankom til bakketoppen, viste den sig fyldt med køer, der nød den svalende skygge under den store eg. De luntede roligt væk, da vi ankom, men deres kokasser var store og lå tæt, så det blev lidt af en udfordring at finde det sted, hvor vi kunne stå på ugødet jord. Der var en livlig snak blandt gæsterne, der stod spredt rundt på bakken, så jeg bad folk om at stille op i to rækker op over bakketoppen, så brudeparret på denne måde gik ind i "katedralen," som egetræets enorme krone udgjorde. Dette gav en struktur og et sigte, så

folk faldt til ro, og der kom fokus. Jeg bad en lille dreng om at være min hjælper, så han kunne holde min ritualbog, da jorden jo som sagt var lige lovlig gødningsholdig. Jeg holdt tale, hvilket kræver en hvis stemmestyrke, fordi folk står spredt, og vinden ikke altid går præstens vej. Vi sang to salmer, hvor mange ikke sang synderligt med, hvilket ikke er anderledes end erfaringerne fra kirkens rum.

Hvad er svagheden?

Det kræver, at man som præst tør slippe kontrollen og tage imod Helligånden i det vilde og utæmmede. Man er på hele tiden, både som liturg og sanger, og man kan ikke planlægge alt til sidste detalje. Tingene opstår undervejs, og der må improviseres. Det koster ind imellem en rensning af præstekjolen. Men det betaler menighedsrådet jo.

Hvad er styrken?

Naturen er en gave til et bryllup. At tale om kærligheden som træet, der skal sætte frugt. At det skal gødes og vandes. At tage fat i himlens fugle og markens liljer og tale om kærlighedens styrke og sårbarhed. At bruge kokasserne til at understrege ordspillet med, at kærligheden er en vilje, der falder lige let på en lort som en lilje. At ville elske i medgang og modgang. Som præst giver det en anden autencitet og mulighed for at gribe det, der lige er. Og jeg oplever en langt større dybde og relevans i evangeliernes fortællinger, når de bruges ude i naturen – hvor de blev til – end inde i kirkerummet. ■

Susan Aaen
provst og præst i Nordsalling-Fur pastorat

GUDSTJENESTEN går i fisk en gang om året

Den 2. weekend i august er der hvert år Sildefestival på havnen i Glyngøre. Et væld af aktiviteter til lands og til vands har præget denne weekend i henved 5 år, og lige så længe har den lokale kirke været med på havnen.

Vi har i sognet en vision for vores måde at være menighed på, som er kogt ned til overskriften ”Glyngøre-Sæby-Vile kirker – en del af hverdagen”. Vi har sponsorkontrakter med de lokale sportsklubber, sådan at vores store, røde skilt med folkekirkens logo og vores vision er tilstede i borgernes fritidsliv. Kirken er så at sige ikke til at komme uden om.

Vi skulle finde et sted

Med udgangspunkt i vores vision er det naturligt, at vi har valgt at holde gudstjeneste på havnen i forbindelse med Sildefestivalen. Vi har bakset lidt med at finde et egnet sted og har derfor prøvet flere lokaliteter. Først Kulturskibet Svanen, som desværre ikke længere er til rådighed, derefter i et par år i et telt. Dette var noget nær en katastrofe og i hvert fald en udfordring. Naboerne spillede enten tyrolermusik eller havde forskellige aktiviteter for børn. Vi fornemmede måske også, at ikke alle blandt arrangørerne havde den helt store forståelse for, hvorfor kirken nu skulle blande sig i

Glæden vokser også, når der på alteret ligger en kæmpeøsters.

en festival på havnen. Men vi gav ikke op. Menighedsrådet begyndte at tænke på alternative steder at holde vores gudstjeneste. Og så pludselig en dag blev en dør smækket op på vid gab og vi blev budt indenfor. Den lokale

Gudstjeneste i østershallen på Glyngøre Shellfish.

Foto: Svend Søe Bonde

østersfisker Svend inviterede os indenfor i østershallen! Og her har vi fundet vores blivende sted.

Et simpelt setup

Setup'et er i virkeligheden ganske simpelt. Østersfiskeren har været så venlig at stille stole op og finde et bord til alter. Glæden vokser også, når der på alteret ligger en kæmpeøsters. Den lokale graver medbringer et kors og buket til alteret. Vi har entret med en organist, som også kan spille på harmonika. Gudstjenesten har en forkortet søndagsliturgi med både salmer og sange. Vi synger naturligvis vores regionale fædrelandsvise ”Blæsten går

frisk over Limfjordens vande”. Efter gudstjenesten byder menighedsrådet på et glas vin og røgede østers. Der er et stigende deltagerantal, ca. 70-80 sidste år. Det er let at identificere antallet af udenlandske turister: når ”Blæsten går frisk” synges, og enkelte ikke synger med – ja, så ved vi, at der er gæster udenlands fra.

Hvor skal kirken være med på sildefestivalen?

Vi ser vores tilstedeværelse ved sildefestivalen som et tilbud både til den lokale menighed og som et tilbud til gæster i sommerlandet. Vi samler glæde både før, under og efter gudstjenesten. Det er svært at få hænderne ned! ■

Gudstjeneste er noget vi arbejder frem SAMMEN...

Mange kirker arbejder med at inddrage menigheden i samtalen om og arbejdet med stedets gudstjenesteliv. Og endnu flere steder ønsker man at delagtiggøre flere, at tale med flere, at arbejde sammen med mange. Men hvordan gør man det? Hvor skal man begynde? Og hvordan opelsker man en menighedskultur, hvor man frimodigt taler med hinanden om gudstjeneste?

Mange steder vil man have gavn af at nedsætte et gudstjenesteudvalg under menighedsrådet. Udvalget kan bestå af organist og præst, et par medlemmer af menighedsrådet og et antal kirkegængere (i forskellige aldre og med forskellig baggrund). Gudstjenesteudvalget kan komme med forslag til menighedsrådet – eller det kan være menighedsrådet, der beder udvalget om at overveje, f.eks. hvordan en oversigt over søndagsgudstjenesten kan se ud, hvilken indgangsbøn der skal bruges, eller hvordan flere kan få et særligt ansvar i gudstjenesten. Gudstjenesteudvalget er altså et forpligtende udvalg, og refererer til menighedsrådet.

Samtaler om gudstjenesten

Men der er mange sammenhænge, hvor vi kan samtale om vores gudstjenesteliv:

- Brug evt. det årlige stormøde i menigheden
- Brug tid på menighedsrådsmøder
- Lav en studiekreds om en af Martin Modéus' bøger "Menneskelig Gudstjeneste" eller "Gudstjenestens Kerneværdier"
- Arrangér en halv times "Samtale om gudstjenesten" efter en søndagsgudstjeneste en gang imellem og indbyd alle til at være med.

Det er altid vigtigt, at samtalerne ikke bliver "ris og ros" eller "de røde

kuglepennes/fejlfindernes klub". Det handler ikke om evaluering, men om samtale. Det handler om, at vi sammen får et sprog, hvor vi kan tale om vores gudstjenesteerfaringer og tanker, og det handler om at skabe en tryk og modig samtalekultur. Det kan gøres på mange måder. Nedenstående er blot én måde, men en måde som har vist sig brugbar i både små og store sammenhænge, og som man i menigheden kan arbejde med i præcis det tempo og på den måde, man finder bedst. Man kan bruge dele af det eller det hele, bruge kort eller lang tid.

Hvordan kan man arbejde med gudstjenesten? – Gudstjeneste fra grunden

Værkstedet GudstjenesteLIV har i samarbejde med ph.d. og post.doc. Jette Rønkilde udarbejdet samtale- og samarbejds materialet "Gudstjeneste fra grunden". Her arbejder man i menigheden med gudstjenesteteori og -praksis på én gang. Og man tager både menneskelige erfaringer og liturgisk faglighed alvorligt.

Det er menighedens gudstjeneste. Og den "metode" som materialet og tæppet (Se billedet) lægger op til, begynder med, at man sammen taler sig frem til helt grundlæggende værdier i

gudstjenesten. Det foregår ved en helt enkel workshop, som er hentet i Modéus' "Gudstjenestens kerneværdier".

Fortæl din gudstjenestehistorie – Gudstjenestens værdier

Først finder man hver især sammen med en af de andre, som man ikke kender så godt. Så har man 10-15 minutter hver til at fortælle hinanden "min" gudstjenestehistorie: hvornår begyndte jeg at gå til gudstjeneste? Hvorfor? Hvad fik mig til at blive glad for at gå til gudstjeneste? Var der en særlig gudstjeneste, der gjorde indtryk på mig? Og hvorfor? Hvad tænker jeg nu?

Efter den halve time er gået, går de to sammen med et andet "par". Hver fortæller så den historie, han eller hun har hørt sin partner fortælle. Gruppen har nu i alt fire fortællinger om guds-

tionen. Derefter skal firemandsgrupperne finde tre værdier (eller flere), der betyder noget i alle historierne. Værdierne skrives op på et stykke papir, der bliver hængt op på tavlen. Det er vigtigt, at der er tale om grundlæggende menneskelige værdier. "Nadver" er f.eks. ikke en værdi – men det er fællesskab, fornemmelsen af at noget er helligt, glæde. At der er lægmandslæsninger er heller ikke en værdi, men det er nærvær, deltagelse, gæstfrihed. Helt forskellige gudstjenestetyper og forskellige led kan grundlæggende være formidlere af samme værdier. Sammenlagt bruges ca. 1½ time. Ingen har faglige fortrin, for det handler ikke om dogmatik eller Bachkoraler, men om hvordan vi oplever og erfarer gudstjenesten. Alle har tale- og lyttetid. Man lærer hinanden bedre at kende, og finder frem til de fælles værdier, der betyder noget i vores gudstjenesteliv. Værdierne er ikke noget, vi har fundet på – det er noget, vi har fundet dybt nede. Derfor skal de heller ikke "opfindes" på ny hvert halve år. De kan sættes fast på tæppet eller et andet sted, så vi ikke taber dem af syne, når vi begynder at arbejde mere konkret.

Gudstjenestens klippegrund

Dernæst kan man på forskellig måde beskæftige sig med gudstjenestens klippegrund (nederste felt på tæppet), det ufravigelige: troen på Kristus, den levende Guds Søn (Peters bekendelse). Her kan vi bruge en halv time eller ti aftener på at beskæftige os med det bibelske gudsbillede. Vi kan læse bibeltekster med forskellige gudsbilleder og tale om, hvor vi i gudstjenesten fornemmer, at det er netop dét, der er på færde. Man kan også beskæftige sig med Luthers "Solo Christo" på forskellig måde. Eller man kan tale om de trosbekendelser, vi bruger i kirken.

Gudstjenestens fundament - "at samles"

Næste punkt er "at samles". Det er gudstjenestens fundament. Gudstjenesteforsamlingen var der før bibel og trosbekendelse og dogmer. Gudstjeneste er der, hvor mennesker samles med hinanden og med Kristus. Den måde, vi sammen holder gudstjeneste på, former vores tro. Hvis vores tro skal være troværdig, må den gudstjeneste, vi samles til, og den måde vi samles på, med og uden ord fortælle om den Gud, vi tror på. Brug en halv time på at tale sammen om, hvem det "vi" er, der kommer til gudstjeneste. Husk også dem, der kommer hvert halve år – og dem, der kommer første gang. Skriv ned. Selv i en lille menighed, hvor alle tænker, at de kender alle, kan det være en øjenåbner. Hvordan er vi gæstfri? Hvordan er vores samtalekultur?

Gudstjenestens grundsten

Det øverste vandrette felt er gudstjenestens grundsten, det man også kalder "ordo", en slags "grundmønster", som alle gudstjenester er syet efter. Ordo omtales på side 4-5 her i bladet.

Gudstjenestens byggesten

De øverste felter på tæppet er vores "hands-on-materiale", gudstjenestens byggesten. Her arbejder vi. Første gang lægger vi simpelthen alle enkeltdele af vores gudstjeneste i rækkefølge på det blå felt på små stykker papir. Alene det giver anledning til samtale og undren. Hvornår begynder gudstjenesten? Ved bedeslagene? Eller når jeg får rakt en salmebog?

På det orange felt, kan vi så ud for hver af byggestenene på det blå felt skrive, hvem der står for netop den del af gudstjenesten. Skal der stå "præst" på lidt færre? Skal der stå "konfirmand", "dåbsforældre", "lægmandslæser"? Vi kan flytte rundt med byggestenene.

Eller man kan på det gule felt skrive, hvor lang tid hvert led tager. Eller hvor det skal finde sted i kirken. Det kan også være interessant senere at koncentrere sig om at "bygge" dåben, nadveren eller de første ti minutter af gudstjenesten. Og det må gerne tage tid. Det er gennem lydhørhed og langsomhed, vi får talt os frem til det langsigtede. ■

"Værkstedet Gudstjenesteliv består af Søren Andersen (kirkemusiker/organist) og Tine Illum (præst). En femtedel af deres arbejdstid er de ansat til at arbejde med liturgi og gudstjenesteudvikling. Fra juli 2017 til juli 2021 er det i et samarbejde mellem otte provstier fra Århus og Haderslev Stift. Desuden arrangerer Værkstedet Gudstjenesteliv i samarbejde med bl.a. FUV, Kirkefondet og Folkekirkens Mellemkirkelige Råd kurser og konferencer i ind- og udland. Læs mere på Facebooksiden "Gudstjenesteliv".

En gratis manual, hvor ovennævnte gennemgås mere detaljeret kan downloades fra Haderslev Stifts hjemmeside.

Værkstedet Gudstjenesteliv har også udgivet "Gudstjenesteliv – liv i gudstjenesten" og bogen "Helt Enkelt" med 42 salmer, tanker og citater om salmesang.

Læs mere på www.haderslevstift.dk/stiftsrad-og-stiftsudvalg/stiftsudvalg/gudstjenesteliv/materialer eller kontakt Tine Illum på ti@km.dk.

Benthe Kleon Jeppesen

sognepræst i Vedsted Sogn

Gudstjenesteudvalget i Vedsted Sogn

I 2008, da et nyt menighedsråd tiltrådte i Vedsted Sogn, indledte vi som altid perioden med en visionsrunde. I denne runde fremkom til min store glæde forslaget om, at menighedsrådet skulle nedsætte et gudstjenesteudvalg, som sammen med præsten skulle have et vågent øje på, at sognets gudstjenester blev så gode og vedkommende som muligt.

Vi fandt i fællesskab frem til navnene på 10 kirkegængere i og uden for menighedsrådet, af forskellig alder, køn og interesseområder, som vi kunne tænke os at invitere med i et gudstjenesteudvalg. De sagde alle ja!

Ved vores første møde talte vi om, at udvalget ikke var nedsat for at opfinde

at sparre med. Jeg husker tydeligt den fornemmelse, jeg havde ved de første højmesser, efter udvalget var nedsat. Pludselig var det en fælles sag at holde gudstjeneste. Såvel præst som menighed var til gudstjeneste, fordi det var noget, vi ville. Der var en øget opmærksomhed fra gudstjenesteudvalgets medlemmer over for mange små detaljer i gudstjenesten. Det betød, at jeg som præst også blev mere opmærksom og gjorde mig mere umage.

Engagementet i søndagsgudstjenesten er fortsat gennem årene. Efterhånden er der sket små ændringer, som har haft stor betydning i menighedens liv, fordi ændringerne er kommet nedefra. Vi har indført nye ind- og udgangsbønner, vi beder Fadervor i kor før nadveren, og kirkebønnen har fået et eftersyn. Der blev fra begyndelsen indført en lille introduktion inden bedeslagene, så menigheden blev sporet ind på sammenhængen mellem søndagens tekster og salmer. I en periode spilledes klassisk musik i kirkerummet før gudstjenesten, og det blev en fast tradition, at der serveres kirkekaffe nederst i kirken efter gudstjenesten. Særligt den ugentlige kirkekaffe har haft en uvurderlig god effekt på fællesskabet i menigheden.

Gudstjenesten er menighedens, ikke præstens

Næste naturlige skridt for gudstjenesteudvalget ville være, at en lille gruppe

fra menigheden hver søndag tilrettelagde gudstjenesten i samarbejde med præsten. Vi talte om dette skridt et stykke tid. Udvalget var betænkelige ved, om ideen var realistisk i et lille sogn som vores. Forsøget blev gjort, men løb ud i sandet. Det blev tydeligt for mig, at gudstjenestegrupper ikke opstår, bare fordi præsten vil!

Fuldstændigt afgørende for gudstjenesteudvalgets arbejde er det synspunkt, at gudstjenesten er menighedens. Vi skal ikke være blinde for, at den traditionelle opfattelse er, at gudstjenesten er præstens. Det understreges af, at præsten formelt har en række rettigheder. Præsten vælger salmer, melodier og bønner og giver som den ansvarshavende anvisninger til kirkens øvrige ansatte om gudstjenestens afvikling. Det er praktisk, at der således er en klar og gennemskelig arbejdsdeling, men det fremmer på ingen måde menighedens ejerskab til egen gudstjeneste.

Gudstjenesteudvalget har nu fungeret i to menighedsrådsperioder. Også det nye råd har i januar 2017 nedsat et gudstjenesteudvalg. Denne gang blev det dog til et gudstjeneste- og arrangementsudvalg, men det er fastlagt, at udvalget mindst én gang om året skal give højmassen et eftersyn. Det glæder mig, at engagementet i gudstjenesten fortsætter og giver inspiration til nytænkning også på kirkens øvrige arbejdsområder. ■

Den ugentlige kirkekaffe har haft en uvurderlig god effekt på fællesskabet i menigheden.

anderledes og alternative gudstjenester. Målet var at optimere kvaliteten af den traditionelle højmesse. Derudover som et sidetema var udvalget også ansvarlige for at gennemtænke om, og hvordan vi kunne indføre månedlige spaghetigudstjenester i samarbejde med børneklubben i sognet.

En fælles sag at holde gudstjeneste

Det har været en stor glæde for mig som præst af have et gudstjenesteudvalg

Julie Damlund

sognepræst i Aldersro-Lundehus pastorat på Østerbro i København, cand. theol. fra Københavns Universitet og diplomuddannet organist fra Det Kgl. Danske Musikkonservatorium

Gudstjeneste i kravle højde – forkyndelse (næsten) uden ord

Der er dyb koncentration omkring knæfaldets halvcirkel. Der ventes i lag, så alle kan være med, de mindste inderst, de større stående bagved. Et par forældre hjælper præsten inde foran alteret, for det tager tid at dele druer ud, én for én, til de omkring 60 deltagere. Forinden er børn og voksne gået syngende gennem kirken, ind og ud imellem kirkebænkene, i en lang slange, alle med hænderne i et godt greb om et langt tov. Rejsen – for vi leger, at vi er på rejse – slutter i koret med det ydmyge måltid: En mundfuld brød og en vindrue. Børnene er ikke i tvivl om, at dette måltid er noget særligt. Der opstår en næsten højtidelig stemning, mens der ventes. Nadverens fællesskab er ikke blevet nævnt. Men alle har mærket det.

”Prædiken” med alle sanser

Denne lille scene stammer fra Taksigelseskirken på Østerbro i København. Takket være kirkens populære tilbud om babysalmesang og småbørnsrytmik, er der stor tilslutning til de månedlige spaghettigudstjenester. Det, at hovedparten af børnene og deres forældre kommer fra babysalmesangsholdene, har stillet os over for den helt særlige udfordring, at blandt de 40-80 deltagende forældre og børn er flertallet af børnene i vuggestuealderen, mange helt ned til 1-årsalderen. Kirkens tre præster har derfor sammen med kirke- og kulturmedarbejder Mette Ulrikkeholm udviklet en gudstjenesteform, hvor ordene er få, men Ordet – evangeliet – til gengæld er til stede i alt det, der gøres og det, der sanses. Ambi-

tionen er, at vi aldrig gør noget, ”bare” fordi det er sjovt eller spændende. Der skal være tænkt over tingene, så teologien hænger sammen, fuldstændig som hvis det drejede sig om en god prædiken. Her ”prædikes” blot med alle sanser og ofte med hele kroppen.

Gudstjenestens genkendelighed

I arbejdet med gudstjeneste for de allermindste har vi lagt vægt på nogle grundelementer, som altid er med. Sal-

ved gudstjenestens begyndelse, når orgelmusikken går i gang. At børnene endnu ikke selv kan sige Fadervor gør ikke så meget. De mærker forældrenes fortrolighed og føres på den måde med ind i en tradition.

Delene forbindes med bevægelse

Næsten alt forbindes med bevægelse.

Den indledende bøn er med fagter og mindst én salme danses. Børnene skal desuden helst have noget i hænderne,

noget, der kan mærkes og som man må røre ved. Det kan være et måltid som beskrevet i indledningen, eller det kan være et tørklæde af chiffon, som børnene sammen med deres forældre skal forsøge at lade luften bære. Ved at holde hænderne frem og tæt ved forældrenes hænder uden at røre mærker børnene, hvordan varmen og kærligheden imellem os ikke kan ses, selv om den er uudværlig for os. Ligesom tørklæderne blev båret oppe af noget, som øjet ikke kunne se.

Stiller store krav til den teologiske refleksion bag

Min erfaring med disse gudstjenester er, at det stiller store krav til den teologiske refleksion bag. Handlinger er stærke udsagn og det, der lignede en sjov idé, kan hurtigt udvikle sig

skævt i forhold til, hvad jeg som præst gerne vil ”sige” med den pågældende gudstjeneste. Disse erfaringer vil også kunne tilpasses andre sammenhænge, for eksempel gudstjenester for udviklingshæmmede eller gudstjenester for demente. Der er masser af muligheder. Når blot man tager legen alvorligt. ■

Foto: Sille Arendt

mesang, Fadervor og velsignelsen er gudstjenestens kendetegn, som går igen, også om søndagen. Genkendeligheden og den faste rytme taler til børnene. Det giver tryghed og en følelse af at høre til, når selv de mindste børn ved, hvad de skal, og for eksempel helt af sig selv finder deres pladser

Henrik Bundgaard Nielsen

generalsekretær i Kirkefondet

Gudstjenester i anledning af...

– andre gudstjenester end højmessen

I begyndelse af 1990'erne ringede én af bønderne med jord i udkanten af det inddæmmede Kolindsund til den nyansatte sognepræst i nogle små landsogne på Djursland. "Så er naboen kørt i sundet, præst", lød det. Og den oplysning betød ikke, at der skulle holdes begravelse, men at der skulle holdes høstgudstjeneste. For jorden i Kolindsund var nemlig altid den sidste i sognet, hvor der kunne høstes. Høstgudstjeneste var således ikke fastsat alene ud fra en kalender, men med en helt konkret forbindelse til det levede menneskeliv i sognet: At nu var høsten i hus.

Livshjulet

Sådan fortæller Ulla Morre Bidstrup, uddannelsesleder ved Folkekirkens Uddannelses- og Videnscenter, i bogen "I anledning af...", hvor hun bl.a. argumenterer for, at der i langt højere grad end nu bør afholdes gudstjenester og kirkelige handlinger med tilknytning til anledninger i det moderne menneskes liv. Det kan være begivenheder, som er knyttet til det enkelte menneskes livscyklus fra fødsel til død. Kirkerne bør tænke udover de traditionelle anledninger ved fødsel, ungdom, indgåelse af ægteskab og død. Det kan virke lidt uvant og udfordrende, men man kunne måske begynde at gøre sig tanker om

en eller anden form for kirkelig markering ved f.eks. skolestart, skilsmisse og pensionering? For er det ikke livsfaser, som vi egentlig godt kunne ønske, at der var et ritual omkring?

Jeg pendler hver dag med tog til København, og forleden dag lød det over højttaleren kort før ankomst til Hovedbanegården: "Næste station er Hovedbanegården. Dette tog fortsætter videre mod Nørreport og Østerport. Men jeg står af – og det gør jeg så for øvrigt for sidste gang. For fra og med i dag, går jeg på pension. Jeg håber, at I har haft fornøjelse af at køre med DSB på denne strækning. Jeg har i hvert fald gjort mit til, at det skulle være en god oplevelse. Hvis nogle finder det sørgeligt, at vi ikke længere skal møde hinanden her i morgentoget, så er der mulighed for at købe Kleenex i 7-eleven-butikken". Her var i hvert fald en togfører, som gerne vil have en markering af overgangen til pension – og så "skabe" han sit eget lille "ritual". Og efterfølgende var der næsten kø ude på perronen for at sige tak for mange år med gode og opmuntrende bemærkninger, inden man hastede videre gennem storbyen til dagens arbejde.

Årshjulet

Når det drejer sig om gudstjenester, så er det måske mere relevant, at man som

kirke er opmærksom på, hvordan der kan tilrettelægges gudstjenester, som knytter til ved flere af de begivenheder, som hører til i den årscyklus, som vi alle gennemløber år for år. Vi kender det jo allerede fra de store højtider – jul, påske og pinse – som er knyttet til kirkeårets årshjul.

Allehelgen er jo en del af kirkeåret og falder altid første søndag i november. Men i de seneste år er gudstjenester på denne søndag blevet nogle af de mest velbesøgte, fordi man i mange kirker har formået at gøre det til noget, som knytter til ved en livsanledning, der berører mange mennesker. Det sker ved, at man sender en personlig invitation ud til alle de pårørende, som har mistet en af deres kære i årets løb, og ved at lade denne fælles skæbne skinne igennem i løbet af gudstjenesten – f.eks. med oplæsning af navne på dem, der er døde i årets løb. Dermed er gudstjenesterne ved Allehelgen blevet noget, som knytter til ved menneskers levede liv her og nu, og det lykkes kirken i høj grad at blive relevant og nærværende ind i det moderne menneskes liv.

Kirken kan med fordel kigge ud over kirkeårshjulet og se nærmere på det lokale folkelige årshjul. For måske er der en række begivenheder i årets løb, hvor det vil være oplagt, at kirken knyt-

Foto: Christian Roar Pedersen, Aalborg Stift

I Domkirken i Aalborg har man givet det med nytåret et særligt "twist", idet man den første mandag i januar indleder det nye arbejdsår med en gudstjeneste for det "officielle" Aalborg med deltagelse af repræsentanter fra styrelse, politi, militær, beredskabsstyrelse, skolevæsen, retsvæsen, stiftsovrighed, provster og menighedsrådsmedlemmer.

ter til ved – f.eks. også med gudstjenester? Denne vigtige kobling mellem det folkelige og det kirkelige foregår allerede mange steder rundt om i landet. Der afholdes f.eks. gudstjenester ved de mere almene "mærkedage" som f.eks. Sankt Hans, Halloween, nytårsaften, 4. maj og Valentinsdag.

I Domkirken i Aalborg har man givet det med nytåret et særligt "twist", idet man den første mandag i januar indleder det nye arbejdsår med en gudstjeneste for det "officielle" Aalborg med deltagelse af repræsentanter fra styrelse, politi, militær, beredskabsstyrelse, skolevæsen, retsvæsen, stiftsovrighed, provster og menighedsrådsmedlemmer. Og sådan kan der være mange helt lokale anledninger, hvor det er oplagt, at kirken knytter til ved. Der kan være egne af landet, hvor det vil være oplagt med en jagtgudstjeneste, når jagtsæsonen indledes. Desuden er der i mange byer landet over en kulturnat eller lign., hvor kirken f.eks. kunne være åben i løbet af aftenen, hvorefter der sluttet af med en kort andagt. Byfester og lign. kan også være en god anledning til, at kirken rykker ud.

Forskellige bevæggrunde for at deltage i gudstjenester

Da jeg begyndte som sognepræst midt i 1990'erne havde vi som så mange an-

dre kirker børnegudstjenester, konfirmandgudstjenester mv. rettet mod specifikke aldersgrupper. Men vi havde også en vision om at kunne forme søndag formiddags højmesse på en sådan måde, at den talte til og blev vedkommende for alle grupper i sognet – ung som gammel. Efterhånden blev jeg klar dog over, at vejen frem var en bred vifte af gudstjenester. F.eks. oplevede jeg ved "stillegudstjenester" søndag aften, at der kom en gruppe af mennesker, som jeg ellers aldrig så i kirken. Der var et eller andet med tidspunkt og form for denne særlige gudstjeneste, som tiltalte dem. Og det hæn-ger måske sammen med, at vi er nødt til at tale om flere forskellige "menighedstyper" i et og samme sogn, sådan som Ulla Morre Bidstrup beskriver det i den føromtalt bog.

Der er "højmessemenigheden", som udgøres af de mennesker, som "kan finde på" at gå i kirke af den ene grund, at det er søndag formiddag. Så er der "kalendermenigheden", som kommer til gudstjeneste, fordi der er en særlig "kalenderanledning" til det. Det kan være juleaften, høstgudstjeneste, 1. søndag i advent eller skærtorsdag aften. At gå i kirke er noget, man beslutter sig til, og så at sige har sat i kalenderen. I

denne gruppe finder vi også de mange børnefamilier, hvor planen for årets spaghetti-gudstjenester er sat op med en magnet hjemme på køleskabsdøren. Den tredje gruppe er den "biografiske menighed", og det er alle dem, som kommer i kirken, når der i familie eller blandt vennerne skal markeres en af de fire "centrale" livsbegivenheder, og der derfor inviteres til dåb, konfirmation, vielse eller begravelse. Endelig er der "segmentmenigheden", som ikke så meget søger kirken pga. en særlig anledning. Det, som driver disse mennesker til kirken, er mere en særlig gudstjenesteform – f.eks. med gospel, meditation, mindfulness, pilgrimsvandring, natkirke mv. gudstjenester. Og deres gudstjenestebesøg er heller ikke knyttet til den lokale kirke, men der hvor de kan finde "ligesindede".

Hvis kirken vil bestræbe sig på at nå disse "menighedstyper" i form af mennesker med vidt forskellige bevæggrunde for at gå i kirke, så er det nødvendigt med en bred vifte af "gudstjenester i anledning af...". Og hvis vi går helt tilbage til kristendommens rødder, så står der vel heller ikke skrevet nogen steder mejslet i sten, at der kun skal være én slags gudstjeneste – én gang om ugen? ■

Thomas Nedergaard,
sognepræst i uKirke (Gethsemane Kirke)
på Vesterbro

uKirke-gudstjeneste?

– Overvejelser om gudstjenesteudvikling på Vesterbro

Pludselig var uKirke på side 2 i Kristelig Dagblad med en kritisk omtale af et arrangement. BUM – det gik stærkt. Fra intetheden til rampelyset og pludselig var der mange, der havde en masse holdninger til, hvad jeg gik og lavede sammen med unge i uKirke på Vesterbro. Det er nu over tre år siden, og ufattelige mange arrangementer og tjenester er løbet gennem ”uKirke-åen” siden dengang. Men oplevelsen af at have udviklet noget, der blev modtaget så voldsomt, hænger stadig ved. Og selv om det i situationen

kommer i kirken i forvejen. Det er altså uKirkens opgave at være kirke sammen med unge, unge der ikke i forvejen har valgt kirken til, og som for langt de flestes vedkommende har en ordentlig bunke fordomme om kirken. Og spørgsmålet er så, hvordan vi skaber kirke og gudstjenester sammen med denne gruppe af mennesker? Er det overhovedet muligt?

Manifestet

For overhovedet at kunne udvikle, så har vi brugt lang tid på at skabe en gro-

bund af potentiale og en ramme, der kan hjælpe os til, hvad det er vi gerne vil udvikle, for frihed uden rammer er ikke i sandhed frihed. Derfor har vi brugt langt de fleste mandetimer sammen med de unge for at finde ud af, hvad vi er, og hvad vi gerne vil sammen. Vi har skrevet adskillige visioner, og efter fire år endte vi i 2016 med følgende vision: [0] uKirke – fordi tro betyder noget, [1] uKirke – fordi vi er sammen om livet [2]

uKirke – debat om livet [3] uKirke – kæmper for at være modig kirke [4] uKirke – er, hva’ du gør det til!

Manifestet og samarbejdet med de unge om, hvad vi er, har efterfølgende resulteret i, at arrangementerne ’måden vi er kirke på’ er kommet af sig selv. Alt hvad vi gør i uKirke tager udgangspunkt i manifestet. Når jeg har det første møde med potentielle frivillige, eller når foreninger eller musikere spørger, om vi kan lave arrangementer sammen, så tager jeg hele tiden ud-

gangspunkt i manifestet. Det betyder, at alt bliver gennemsigtigt, og det kirkelige og religiøse indhold, jeg som præst kommer med, bliver en naturlig del af arrangementet, som alle byder velkommen, fordi de selv har været med til at skabe det.

Hvad er det egentlig, vi vil med udviklingen af gudstjenester og kirkelige arrangementer?

Mit ærinde med denne artikel er altså, at når det gælder udvikling af gudstjenester og kirkelige arrangementer, så er det bidende nødvendigt, at vi først og fremmest tør spørge os selv ”Hvad er det egentlig vi gerne vil med denne udvikling?”. Er det udvikling for vores egen skyld? Er det udvikling for at ændre små kommaer, så vi kan involvere dem, der er lige udenfor kirkedøren? Eller er det, fordi vi gerne vil leve op til betegnelsen folkekirke og tage den største del af den danske befolkning seriøs ved at åbne døren op på en måde, så det kristne budskab bliver tilgængeligt for dem? Hvis det er det sidste, altså en fundamental udvikling, der får mange flere i kirke, så skal vi turde begynde med at give slip på vores formmæssige identitet og sammen med dem, langt væk fra kirken, udvikle og forny, så vores kristne budskab kommer i spil i nutiden. For det er muligt at skabe kirke sammen med unge.

Det er tydeligt for os, at behovet og viljen til at høre, hvad en præst har at sige om Gud, Jesus og Helligånden er stort, vi skal bare turde at give lidt eller i andre møder meget slip på hvordan. Sidst men ikke mindst så skal vi turde lave fejl, måske endda mange fejl, for det er af de fejl, vi kan udvikle os, og hvis vi er heldige, så laver vi kun den samme fejl en gang. ■

Sovekoncert i uKirke.
Foto: uKirke

og tiden omkring gjorde ondt, så er oplevelsen i dag blevet til en kæmpe ressource og samtidig en kolossal hæmsko. Hæmsko i og med at frimodigheden er stækket, en ressource fordi vi nu har fået en større forståelse af rammen for vores udviklingsarbejde.

Være kirke sammen unge

uKirke er en del af Vesterbro Sogn, og vores opgave i sognet er at være kirke sammen med de, der lever i en ungdomskultur på Vesterbro, og som ikke

Thomas Felter,

sognepræst i Vesterbølle og stiftspræst for gudstjeneste og forkyndelse i Viborg stift

”Befri gudstjenesten” – tanker om en event

Jeg var til eventen ”Befri gudstjenesten” i Århus Domkirke onsdag d. 22. februar. En virkelig spændende – og udfordrende! – oplevelse. Tak for den! Det spørgsmål, der efterfølgende mest pressede sig på, var, om det, jeg havde deltaget i, var en gudstjeneste eller ej?

Vi gik ind i en kirke som til en gudstjeneste, men blev så gennem en slags sluse ledt frem til et podie i skibets østligste ende, hvor en præst kom til syne. Hun var dog ikke i ornat, men havde en krave på, der lignede en præstekrave.

Vi bad Fadervor i kor, men med rytmer og fagter, flere gange, højere og højere og hurtigere og hurtigere, så ordene stod som udråb: DIT er RIGET... og MAGTEN... og ÆREN... i EVIGHED...

Vi spiste sammen i kirkens kor. Gående fik vi små portioner af god, varm mad. På væggen kørte et skriftbånd med teksten: til ihukommelse af mig.

Vi lyttede til oplæsning af tekster, der handlede om at være menneske, og præsten læste en nutidig trosbekendelse. En indbudt prædikant talte om et aktuelt emne; denne aften var det om sundhed. Ikke fra prædikestolen, men fra et podie midt i skibet. Vi sang sammen, uden musikledsagelse, med guitar, med orgel. Vi lyttede til musik fra kirkens lange salmetradition. Vi holdt hinanden i hænderne og modtog en velsignelse med nutidsord.

Var det en gudstjeneste? Der var meget, der lignede! Men hverken jeg eller de tre (teologer) jeg fulgtes med, oplevede ”Befri gudstjenesten” som en gudstjeneste.

Gudstjeneste eller forestilling?

Men hvis det ikke var en gudstjeneste, hvad var det da? Var det en event, som

Foto: Montgomery

det hed i programmet? Var det teater? Hvad er i det hele taget en gudstjeneste? Hvad er forskellen på gudstjeneste og teater? Og hvor meget kan der ændres på enkeltelementerne, før det tipper fra en gudstjeneste til en forestilling? Noget kunne tyde på svaret på, at svaret på det sidste spørgsmål hænger sammen med den enkeltes forhåndsindstilling.

Århus Universitet har gennemført en evaluering af eventen, som peger i den retning. Svarene viser samlet set et meget positivt syn på oplevelsen af ”Befri gudstjenesten”. Således har hele 92 % svaret, at de har haft en enten delvist eller meget positiv oplevelse.

Det interessante er, at de mest negative er den gruppe, der egentligt går i kirke – eller i teater.

For den kirkelige inderkreds var det tilsyneladende for lidt gudstjeneste og for meget teater. Og omvendt var det for den kulturelle inderkreds for lidt teater og – måske – for meget gudstjeneste.

Var forventningen en regulær gudstjeneste, bare ”peppet lidt op”, ville mange savne en hel del. Der var ingen bibelske læsninger og prædikenen havde ingen referencer til det bibelske grundlag. Der manglede noget vigtigt,

Fortsættes næste side ►

og det er muligvis det, de vante gudstjenestedeltagere har registreret.

Konservatisme og vaner?

Men det er jo også en mulighed, at evalueringen bare bekræfter en konservatisme, vi kan holdes fanget i uden at være os den bevidst, men som kan gøre os blinde for andre måder at åbne evangeliets budskab for mennesker i dag.

Derfor var det også en udmærket teaser, som domprovst Poul Henning

Bartholin havde skrevet på Teatret Svalegangens hjemmeside i forbindelse med arrangementet. Han skrev:

Evalueringen af "Befri gudstjenesten" kan ses her: http://projects.au.dk/file-admin/user_upload/rethinkIMPACTS_2017_Befri_Gudstjenesten.pdf

"Vaner er gode, så længe de er levende og lader sig justere. Men vaner er også drilke, de fanger og binder os til sidst. Er gudstjenesten på samme måde blevet fanget i vaner? Spærrer den selv for sit befriende budskab? Forestillingen spørger, og du svarer!"

Det er gode spørgsmål, der udfordrer os. Og derfor vil jeg slutte som jeg begyndte – med at takke for modet til at stille dem. Må diskussionen om, hvad en gudstjeneste egentlig er, fortsætte! ■

Gudstjeneste for folket?

Liturgikonference på Galleri Emmaus i Haslev 9.-11. oktober

For fjerde gang indbyder FUV (Folkekirkens Uddannelses- og Videnscenter) til en tværfaglig konference om gudstjeneste og kirkemusik.

I anledning af reformationsjubilæet sættes der i år fokus på, hvordan arven fra reformationen er relevant og udfordrende for gudstjenesten – både musikalsk og teologisk. Hvad er en folkelig, levende og reformatorisk gudstjeneste i 2017? – Og hvordan kan vi alle medvirke til at gudstjenesten så bliver sådan?

Konferencen er et tværfagligt forum for præster, kirkemusikere og andre kirkegængere. Hvad rører sig i gudstjenestelivet i Danmark? Hvilken inspiration kan vi hente fra verden omkring os? Hvad sker der musikalsk, teologisk og liturgisk?

På konferencen er et rigt og varieret gudstjeneste-, salmesangs- og musikliv – til inspiration og samtale. Desuden byder konferencen på foredrag, workshops, orientering om biskoppernes liturgiske arbejde, sangtimer, ressourcedeling og meget mere, så man både får nye tanker, nye sange og nye liturgiske former med hjem.

Der er tre internationale gæster/forelæsere på konferencen i år:

Fra USA kommer professor emeritus i kirkemusik Robin A. Leaver fra Westminster Choir College i Princeton, New Jersey. Leavers omfangsrige teologiske og historiske forskning i kirkemusik har gjort ham internationalt højt profileret og anerkendt. På konfe-

rencen vil han bl.a. bidrage med foredraget "Luther's Hymns and their Background in Folk-song, Meisterlied and Ballad."

Den brasilianske lutherske præst, Lusmarina Campos Garcia. Hun vil for nogen være kendt fra Kirkedagene i Århus i 2001, og var i en årrække præst ved den engelsksprogede lutherske kirke i Geneve. Hun er kendt for stor faglighed og nyskabende liturgisk tænkning – og ikke mindst for at have stået for spændende kontekstuelle gudstjenester i internationale sammenhænge, bl.a. Det Lutherske Verdensforbund og Kirkernes Verdensråd. På konferencen taler hun om "Worshipping in liminal times. A point of view from Brasil".

Et detaljeret program vil foreligge midt i juni. Kursusafgiften er 3000 kr., og ansøgningsfristen (til FUV) er 18. august. Reserver dagene nu og hold øje med FUV's hjemmeside www.fkuv.dk.

Foto: Charlotte Lydholm

Henning Sommerro, en af Norges mest markante nulevende kirkemusikere, som nu underviser på konservatoriet i Trondheim. Han har 10 melodier med i den nye norske salmebog fra 2013, alle er atypiske salmemelodier. Melodier til "Den fattige Gud" og "Blå salme" er blevet folkeeje i Norge. I Danmark er han mest kendt for sin kormusik, der ofte har rod i norsk folkemusik. Flere af hans salmer vil til konferencen være oversat til dansk.

Alle tre foredragsholdere vil tirsdag eftermiddag holde workshops. Lusmarina Garcias og Robin Leavers workshops vil være på engelsk, og Henning Sommerro vil holde en korworkshop. Desuden vil der være to dansksprogede workshops. ■

Nyt fra Kirkefondet

Kirkefondet på årsmøde

I weekenden 19.-20. maj havde Kirkefondet en stand på Landsforeningen af Menighedsråds årsmøde. Standen var placeret lige uden for den store mødesal, så rigtig mange kom forbi vores stand og talte med os og kiggede på alle vores tilbud.

Vi fik rigtig mange positive tilkendegivelser på vores udgivelser, og på det materiale Kirkefondet i foråret havde sendt ud til alle menighedsrådsformænd, præster og kirke- og kulturmedarbejdere.

Få bogmærker med gode råd og spørgsmål

Kirkefondet havde bl.a. 3 nye "bogmærker" med på Landsforeningens årsmøde, som vi uddelte gratis. Det ene bogmærke har 10 gode spørgsmål til samtale om kirkens liv og vækst. Det andet har 10 gode råd til menighedsrådsmødet, og det tredje har 10 gode råd til involvering af frivillige i kirken. Bogmærkerne er gratis og kan bestilles ved at kontakte Kirkefondet på tlf. 33 73 00 33.

Vi sender gerne eksemplarer til hele menighedsrådet.

Bog med plads til dybe tanker

Sidste år udgav Kirkefondet spillet "Om at være menneske", der er udviklet af Lise Damkjær for at skabe samtaler om vigtige livsspørgsmål. Spillet har været meget populært, og er allerede udkommet i 2. oplag. Nu har hun sammen med Diana Lund udgivet bogen "Mine dybe tanker" med ca. 60 gode spørgsmål fra spillet, som man kan reflektere over. Der er plads til at skrive dine tanker ned og hyggelige tegninger at tegne videre på eller farvelægge, mens du tænker. Bogen er velegnet til personligt brug eller som en gave, men kan også bruges i forbindelse med lytte- eller samtalegrupper. Forslag til dette medfølger. Bogen koster 129 kr. og kan købes hos Kirkefondet.

Nu kan sognet få lavet en kirketællingsrapport

Kirkefondets kirketællingsrapport bearbejder sognets aktivitets- og deltager-tællinger til en analyse med 20 diagrammer med forklarende tekst samt relevante og let forståelige tabeller. Der ses bl.a. på udbud og deltagelse i kirkelige handlinger, arrangementer og gudstjenester, på udbud og deltagelse i aktiviteter til voksne og børn, på forholdet mellem fødte og døbte samt forholdet mellem konfirmerede og potentielle konfirmander.

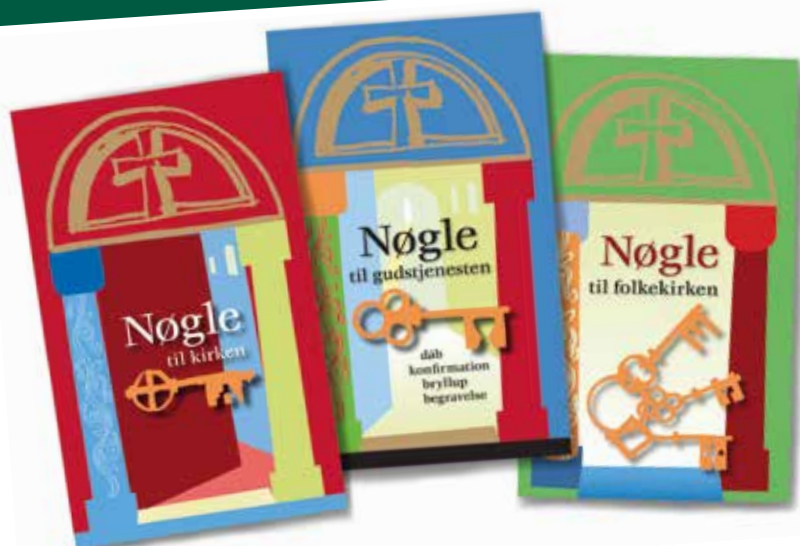
Rapporten udarbejdes også til provstier. Læs mere på www.kirkefondet.dk

Tema for næste nummer af "Kirken i dag":

Nye målgrupper og arbejdsformer

Kirken *i* dag

3 foldere om folkekirken

Kirkefondet har udgivet 3 smukke og informative guider til henholdsvis kirkerummet, gudstjenesten og folkekirkens opbygning. Sognepræst og kunsthistoriker Anne-Mette Gravgaard og sognepræst Knud Munck står bag folderne »Nøgle til kirken« og »Nøgle til gudstjenesten«, mens sognepræst Kaj Bollmann har skrevet teksten til »Nøgle til folkekirken».

Folderne er velegnet til at lægge frem i kirker eller til brug i konfirmationsforberedelsen, i andre undervisningssammenhænge eller til menighedsrådet eller andre, der gerne vil have mere viden om folkekirken.

Tegner og grafiker Kim Broström har stået for illustrationer og design på folderne, der hver er på 16 sider og i farver.

**Pr. stk. kr. 10,-. Alle 3 foldere – kr. 25,-
Pakke m. 25 stk. ens foldere – kr. 175,-**

Læs mere på www.kirkefondet.dk